

Domagoj Štefančić

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski
centar Domovinskog rata, Zagreb

UDK 371(497.5)“1991/1995”:355
355.45:949.75]:37

Primljeno: 15. 9. 2015.

Prihvaćeno: 8. 12. 2015.

Pregledni članak

OSNOVNO I SREDNJE ŠKOLSTVO NA OKUPIRANOM PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE 1991. – 1995.

Sažetak

Na okupiranim područjima Republike Hrvatske, u okviru tzv. Republike Srpske Krajine, tijekom 1991. godine organiziran je rad osnovnih i srednjih škola s namjerom uspostavljanja školskog sustava izvan nadležnosti Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske. Radi toga je osnovano Ministarstvo prosvjete “Republike Srpske Krajine” koje je ustrojavalo službe, davalo upute i uredovalo između škola, općina i Vlade “Republike Srpske Krajine”. Uvjeti rada školstva obilježeni su nedostatkom školske opreme, udžbenika, sredstava za grijanje i prijevoz, lošim stanjem mnogih školskih objekata i manjkom nastavnoga osoblja. Ratna djelovanja i blizina bojišta utjecali su na prekid nastave, a nastavnici su upućivani u ratne postrojbe. Migracije učenika i nastavnika u “Republici Srpskoj Krajini” i izvan nje (Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora) utjecale su na dinamiku rada i broj školskih odjeljenja. Iz prikazanih podataka i rekonstruirane slike školstva očituje se neuspjeh u razvoju i održanju učinkovitoga školskog sustava, što se odrazilo na ukupno stanje unutar “Republike Srpske Krajine” i bilo je jedan od čimbenika njezine nestabilnosti.

Ključne riječi: povijest školstva, Domovinski rat, “Republika Srpska Krajina”, 1991. – 1995.

1. Uvod

Školstvo kao skup odgojno-obrazovnih ustanova neizostavan je čimbenik svakog društva koje radi na svojem rastu i razvoju. Vodstvo i intelektualna elita pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (RH) prepoznali su u vrijeme uvođenja višestranačja i prvih izbora školstvo kao sustav kroz koji će se ostvariti kulturni preporod srpskoga

stanovništva i njegova nacionalna kohezija. Iz brojnih arhivskih spisa “Republike Srpske Krajine” (“RSK”), civilnoga i vojnoga podrijetla, tiskovina i literature, dostupni su nam podaci o oblikovanju i radu školskoga sustava na okupiranom prostoru RH. U ovom se radu nastoji prikazati osnovno i srednje školstvo u “RSK-u” prateći zbivanja i značajke u školstvu koje se oblikovalo na okupiranim područjima RH. Kroz tekst se tematski i kronološki prate temeljni procesi i pojave u školskom sustavu “RSK-a”, njegove mogućnosti i učinak na redoviti život učenika i nastavnika, kao mogućí okvir za daljnju analizu i interpretaciju.

2. *Duhovna revolucija i školski sustav “Republike Srpske Krajine”*

2.1. *Pismo, jezik, nastavni planovi i programi*

Proljeće 1990. obilježeno je prvim višestranačkim izborima i uspostavom nove, demokratski izabrane vlasti, čime je nastupilo vrijeme preobrazbe hrvatskoga društva i jačanja državne pozicije Hrvatske spram drugih jugoslavenskih republika i pokrajina. Započele su bitne promjene u političkom, socijalnom i gospodarskom pogledu, pa tako i u hrvatskom školskom sustavu. Zakon o osnovnom školstvu¹ od 28. prosinca 1990. donio je deideologizaciju škole, ciljeva i sadržaja nastavnih programa, a potom su tijekom 1991. doneseni brojni zakonski podakti (pravilnici, upute itd.). Ukinuto je usmjereno obrazovanje i ponovo su uspostavljene gimnazije, tehničke i obrtničke škole. Započele su ispravke programa u predmetima hrvatski jezik i književnost, povijest, zemljopis, glazbeni odgoj; uveden je vjeronauk, čišćenje hrvatskoga jezika od tuđica i ukidanje predmeta tipičnih za socijalistički sustav (marksizam, teorija i praksa samoupravljanja). U prvoj polovini 1990. Srpska demokratska stranka (SDS) u svojem je programu istaknula da se “svim manjinama, kao i svakom narodu, treba omogućiti obrazovanje i kulturni život na materinjem jeziku”. U programu se tražila obnova srpskih ustanova; očuvanje srpskoga pisma, jezika, književnosti i kulture; zaštita od nametnutoga kroatocentričnog² sadržaja u školskoj praksi (Rupić, 2007, dok. br. 2). Za Srpsku autonomnu oblast (SAO) Krajinu³ određena su autonomna prava koja bi pokrivala pitanje uporabe pisma, naziv jezika te, pored ostalih, i prava vezana za škole, obrazovne i kulturne ustanove (Rupić, 2007, dok. br. 46). Zbor nastavnika i roditelja učenika u osnovnom obrazovanju Općine Knin u nizu tvrdnji tražio je odmak od postupaka nove hrvatske vlade i prodirućega “kroatizma”. Posebno se zahtijevalo da koncepcija udžbenika i programa rada bude na razini suvremene europske škole, ali bez kroatizacije plana, programa, jezika, pisma⁴ i s uvažavanjem svih specifičnosti koje postoje među narodima i narodnostima Socijalističke Republike (SR) Hrvatske (HMDCDR-2, SO Knin, kut. 1).

1 *Narodne novine* (Zagreb), br. 59, 1990.

2 Preokupiranost hrvatstvom i svime što je hrvatsko u odnosu prema drugim narodima i manjinama.

3 Osnovana 21. prosinca 1990.; prethodnica “Republike Srpske Krajine”, koja je osnovana 19. prosinca 1991. godine.

4 Izvršno vijeće SO Knin razmotrilo je Uputu Zavoda za školstvo o vođenju pedagoške dokumentacije i zaključilo da se jedna točka Uputa ne može provesti jer se u osnovnom školstvu Općine Knin kao prvo pismo uči ćirilica te bi bilo nepedagoški da se učenicima dostavi obavijest o uspjehu na latiničnom pismu (HMDCDR-2, SO Knin, kut. 5).

Politički i kulturni predstavnici hrvatskih Srba upućivali su prigovore glede položaja jezika⁵ i pisma, tj. ćirilice⁶, uz neprihvatanje primjene “novogovora”⁷ u nastavnim predmetima. U siječnju 1991. Općina Gračac razmotrila je zahtjev mještana sela Ploča za izdvajanje Područne škole Ploča iz sastava Osnovne škole (OŠ) “M. Pavičić” Lovinac, a sve zato što se “u Lovincu njihovoj djeci nameću određena ideološka i nacionalistička shvatanja...” (HMDCDR-2, SO Gračac, kut. 1). Na tragu toga bio je i memorandum s osnivačke skupštine Srpskoga kulturnog društva “Nikola Tesla”, održane 20. veljače 1991. u Gospiću, o zastupljenosti ćirilice u osnovnim i srednjim školama. O položaju Srba i srpskoga jezika očitovao se Veljko Stambolija iz Petrinje, profesor materinjega jezika i književnosti u srednjoj školi u Sisku. Izjavio je da “... ukoliko se nastavi sa ovakvom srbofobijom – Srbima u Hrvatskoj neće ništa drugo preostati nego da formiraju svoje srpske škole i druge kulturne ustanove u SAO Krajini... ali tvrdim da su Srbi po svojoj vokaciji prosvjetitelji, nastavljači velikih srpskih prosvjetitelja...otud i velik broj Srba u prosvjeti, posebno u Hrvatskoj” (HMDCDR-40, V. Stambolija, izresci iz novina, 1991.). Otklon od Zakona o osnovnom školstvu,⁸ kojim se određivalo da se nastava izvodi na hrvatskom jeziku (čl. 27), učinila je Skupština općine (SO) Dvor na Uni 12. veljače 1991., a 13. ožujka Ministarstvo prosvjete RH zatražilo je ukidanje takve odluke o uporabi jezika i pisma, na što je sazvan sastanak svih direktora osnovnih škola i predstavnika Srednjoškolskoga centra “25. maj” u Dvoru 18. ožujka 1991. godine. Na njemu je zaključeno da je odredba Posebnoga zakona suprotna čl. 15 Ustava RH o ravnopravnosti svih naroda i manjina te da se na temelju odluke prosvjetnih radnika SAO Krajine može pored naziva jezika “srpski jezik” dodati i naziv “srpskohrvatski književni jezik”. Istaknuta je potpora Zaključcima sastanka prosvjetnih radnika koji su pružili “... demokratski način odupiranja asimilaciji i kroatizaciji” (HMDCDR-2, kut. 1077-3). Napetosti i sukobi uvukli su se u redove učenika, što se očitovalo, primjerice, pisanjem ćirilicom na zidu zgrade osnovne škole u Vojniću: “nećemo šahovnicu”, a ispred ulaza: “direktore ustašo, ovo je Srbija” (HMDCDR-2, PS Vojnić, kut. 1078-3). U lipnju 1991. Općina Glina zaključila je da se ministru prosvjete i kulture Vlatku Pavletiću dostavi dopis kojim se zahtijeva da do 20. lipnja 1991. budu poslani sadržaji svih udžbenika koji su u pripremi za novu šk. god. 1991./1992. (HMDCDR-2, SO Glina, kut. 8).

Iz pregleda sjednica Vlade SAO Krajine vidljivo da su već na 1. sjednici održanoj 1. srpnja 1991. donesene odluke o korištenju nastavnih planova i programa udžbenika i literature za učenike osnovne i srednje škole u šk. god. 1991./1992. na području SAO Krajine i o naknadnom odobravanju upisa učenika u Centar

5 Stanovnik Budimaca kraj Osijeka u pitanju jezika novinaru *Politike* izjavio je: “... I naravno sve uče po novim udžbenicima i čistom hrvatskom terminologijom” (HMDCDR-18, *Politika*, veljača 1991.).

6 U novinama *Srpski glas* istaknuto je da je “spomen ploča na latiničnom pismu tvorcu suvremene ćirilice – OŠ Sava Mrkalj u Lasijskom Sjeničaju” (HMDCDR-40, *Srpski glas*, veljača-ožujak 1991.).

7 Politički protivnici tumačili su riječi iz hrvatske jezične tradicije kao “izmišljotinu”, a dijelom i kao povratak u jezični purizam iz doba Nezavisne Države Hrvatske; u veljači 1992. profesor fizike iz Srednje škole Kostajnica optužio je kolegu i većinu suradnika da još uvijek koriste “novokomponovani hrvatski jezik – gibanje, valovi, sustav, itd” (HMDCDR-2, kut. 1095-6).

8 <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/253597.html> [12. travnja 2016.].

usmjerenoga obrazovanja u Benkovcu, Vojniću, Gračacu, Dvoru na Uni i Kninu u šk. god. 1991./1992. (HMDCDR-4, kut. 37). Sredinom 1991. u krajinskom školstvu započela je promjena školskih programa, što je izvjestitelj *Politike* ocijenio sljedećim riječima: “Duhovno prisajedinjenje Krajine Srbiji ogleda se i u usvajanju školskih programa i nastavnih planova, pa čak i u formiranju isturenih fakultetskih odjeljenja iz Srbije u Kninu.” Članak završava izjavom prof. Dušana Badže⁹, ministra obrazovanja SAO Krajine, koji je te promjene tumačio kao vraćanje srpskoga naroda Krajine svojim duhovnim korijenima, kidanjem niti duhovne asimilacije¹⁰ i duhovnim pridruživanjem matičnoj nacionalnoj kulturi (HMDCDR-18, *Politika*, 17. 7. 1991.). Početkom kolovoza 1991. Štab Teritorijalne obrane (TO) Vojnić izdao je Platformu za politički rad u kojoj je, pored ostaloga, istaknuta nasilna kroatizacija jezika, ograničena uporaba ćirilice i to da Srbi u Hrvatskoj nemaju svoje škole ni druge prosvjetne i kulturne ustanove, a obrazovni je program podređen ciljevima asimilacije Srba (HMDCDR-2, kut. 1028-8). U Općini Gračac krajem kolovoza odlučeno je da će se na području općine, s priključenim mjesnim zajednicama, provoditi nastavni plan i koristiti udžbenici za učenike osnovnih škola prema odluci Vlade Krajine (HMDCDR-2, SO Gračac, kut. 1). Ministar Badža u izvješću je izrazio zadovoljstvo radom gotovo svih osnovnih i srednjih škola. Očekivao se početak rada u Općini Kostajnica, a na rubnim područjima “RSK-a” postojali su sigurnosni problemi, no i ondje su izvedene pripreme za rad po novim nastavnim programima (HMDCDR-4, kut. 51). Ministar je u kolovozu 1991. dao izjavu za tisak o stanju i promjenama u školstvu. U Krajini¹¹ je odlučeno da se provede duhovna revolucija,¹² što je značilo da će nova školska godina započeti po nastavnom planu i programu koji se primjenjivao u Republici Srbiji. Za drugi, treći i četvrti razred srednje škole trebalo je izraditi nove planove za predmete: srpskohrvatski (po novom – srpski), povijest i zemljopis (HMDCDR-40, *Nova riječ*, 21. 8. 1991.). Razlaz s hrvatskim školskim sustavom jasno je izrečen u glinskom glasilu tvrdnjom da neće biti hrvatskih škola, nego će se zvati srpske škole (HMDCDR-40, *Bilten Glina*, rujan 1991.). Beogradske novine obilježiti će početak školske godine u SAO Krajini upečatljivim naslovom “Na svom jeziku u svojoj državi” (HMDCDR-18, *Politika*, 12. 9. 1991.). Osnovna škola “Dositej Obradović” Žegar zatražila je u listopadu 1991. otpuštanje devetero nastavnika iz postrojbe jer su “... odjednom uveli nove programe, novo je i pismo, dosta je i nove terminologije...” (HMDCDR-2, Štab TO Obrovac,

9 Rođen 1947. u selu Bilišani, Obrovac. Završio je povijest i filozofiju u Zadru, bio direktor srednje škole u Obrovcu. Poslije postaje pomoćnik ministra novoga ministra prosvjete, a odlukom predsjednika Vlade “RSK-a” 1994. postao zamjenik ministra vanjskih poslova (HMDCDR-4, kut. 39).

10 U srpnju 1991. dr. Drago Čupić, direktor Instituta za srpskohrvatski jezik Srpske akademije nauka i umjetnosti, zastupao je stav da bi Srbi u osnovnim školama morali učiti iz nehrvatskih udžbenika, a srednjoškolci bi mogli koristiti hrvatske udžbenike jer nije postojala opasnost jezične asimilacije u tom uzrastu (HMDCDR-18, *Politika*, 25. 7. 1991.).

11 Istaknuo je primjer nekih škola koje su se *administrativno i politički* pripojile Krajini i spremne su provoditi *novi nastavni plan i program*, primjerice škole u Krnjaku, Vrhovinama i djelomično Gospiću (HMDCDR-40, *Nova riječ*, 21. 8. 1991.).

12 U izvješću o radu Ministarstva iz listopada 1991. opisao ju je riječima “... za epohalni pothvat u sistemu obrazovanja u našoj Krajini i provođenje duhovne revolucije, odnosno otrgnuti se nasilju i asimilaciji...” (HMDCDR-4, kut. 51).

kut. 1). U travnju 1992. ministar prosvjete Milan Knežević¹³ izdao je uputu u kojoj se tumačila službena uporaba jezika i pisma u školstvu i promjena naziva škola koje nose imena osoba koje nisu u skladu s interesima i poviješću srpskoga naroda (HMDCDR-4, kut. 51). U elaboratu Ministarstva prosvjete iz srpnja 1992. istaknuto je da se srpski narod konačno izborio za svoj jezik, kulturu, običaje, pismo i govor; za razvijanje svoje povijesti i vjerskih osjećaja, a sve radi očuvanja svojega identiteta (HMDCDR-4, kut. 51).

Već od studenoga 1991. primjenjivao se plan i program što ga je odredio Prosvjetni savjet Republike Srbije, a krajem siječnja 1992. odlučeno je da se propisi Republike Srbije o obrazovno-odgojnom radu koriste u "RSK-u" (Ružić, 2013, 44). Nastavno osoblje ravnalo se u izradi nastavnih sadržaja prema uputama iz *Prosvetnoga glasnika* br. 4 od 15. kolovoza 1990. i br. 2 od 31. svibnja 1991. (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 1). Osnovna škola "Nikola Tesla" Knin iznijela je u svojem izvješću da se rad tijekom šk. god. 1991./1992. temeljio na Zakonu o osnovnom odgoju i obrazovanju objavljenom u *Službenom glasniku* SR Srbije, br. 5, 1990. i drugim pravilnicima (HMDCDR-2, rasuto gradivo). U izradi programa rada za šk. god. 1992./1993. Osnovna škola "Petar Mećava" Dubica primjenjivani su Zakon o predškolskom i osnovnom odgoju i obrazovanju; Zajednički plan i program odgojno-obrazovnog rada u osnovnoj školi (*Prosvjetni glasnik RS*, br. 6 i 7, 1985.); Pravilnik i plan osnovnog odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi (*Prosvjetni glasnik RS*, br. 4, 1990.) i Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o nastavnom planu i programu osnovnog odgoja i obrazovanja (*Prosvjetni glasnik RS*, br. 2, 1991.) te druge upute, izvješća i analize Ministarstva prosvjete "RSK-a" (HMDCDR-2, SO Kostajnica, kut. 3). Ministarstvo obrazovanja ustanovilo je pred početak šk. god. 1992./1993. da su programi izrađeni prema srodnim programima Republike Srbije, s tim da su za pojedine predmete – priroda i društvo, srpski jezik, povijest i zemljopis – dopunjeni "nacionalnim sadržajima" (Ružić, 2013, 129).

2.2. Ministarstvo prosvjete "RSK-a" – razvoj i djelovanje

Već je početkom srpnja 1990. osnovan Kulturno-prosvjetni savjet Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like radi povezivanja svih srpskih kulturnih radnika (Barić, 2005, 426). U SAO Krajini krajem svibnja 1991. ustrojeno je Ministarstvo obrazovanja i Ministarstvo prosvjete, kulture i fizičke kulture. Za ministra obrazovanja imenovan je prof. Dušan Badža, a za ministra prosvjete Dušan Starević (Ružić, 2013, 23, 25). Ministarstvo obrazovanja je tijekom 1991. djelovalo i ovisilo o službi Sekretarijata za društvene djelatnosti SO Knin (HMDCDR-4, kut. 51). U veljači 1992. nova vlada "RSK-a" imenovala je ministre, među njima i ministra prosvjete¹⁴, prof. Milana Kneževića. U svibnju 1992. Skupština "RSK-a" usvojila je Zakon o predškolskom i osnovnom odgoju i obrazovanju te Zakon o srednjem odgoju i obrazovanju i srednjoj

13 Prije toga imenovan je odlukom Velike narodne skupštine Srpske oblasti SBZS od 25. 9. 1991. ministrom prosvjete SBZS-a (HMDCDR-40, Službeni glasnik SBZS, 19. 12. 1991.).

14 Nestaje dvojstvo Ministarstvo obrazovanja – Ministarstvo prosvjete i ostaje samo Ministarstvo prosvjete.

REPUBLIKA HRVATSKA
SKUPŠTINA OPĆINE KNIN
IZVRŠNO VIJEĆE
Klasa: 602-02/91-01/04
Ur. broj: 2136-02-91-2
Knin, 22. ol. 1991. godine

OSNOVNIM ŠKOLAMA NA PODRUČJU OPĆINE KNIN

- S V I M A -

PREDMET: Zaključci Izvršnog vijeća SO Knin u vezi
provodjenja Uputa o vođenju pedagoške
dokumentacije, praćenju i ocjenjivanju
učenika u osnovnim školama krajem I polu-
godišta 1990/91. školske godine -
dostavlja se.

Na 11. sjednici Izvršnog vijeća Skupštine općine Knin,
održanoj 22. ol. 1991. godine razmatrane su Upute Zavoda za škol-
stvo Ministarstva prosvjete i kulture Republike Hrvatske, o vo-
đenju pedagoške dokumentacije, praćenju i ocjenjivanju učenika u
osnovnim školama krajem I polugodišta 1990/91. školske godine.

U vezi s tim Izvršno vijeće je ocijenilo spornom primjenu
tačke 4. Uputa, odnosno mišljenje je da se tačka 4. Uputa ne može
primjenjivati u osnovnim školama na području općine Knin.

Ovo prvenstveno iz razloga negativnog odnosa roditelja
učenika u osnovnom obrazovanju a za vid novih obilježja u učenič-
koj knjižici.

Isto tako sporno je pitanje upotrebe jezika. Ustavom
Republike Hrvatske propisano je da će se pitanje upotrebe pisma
riješiti posebnim zakonom. To do danas nije učinjeno, a u službenoj
upotrebi je hrvatski jezik.

Prema ocjeni Izvršnog vijeća, s obzirom da se na području
općine Knin u osnovnom školstvu kao prvo uči ćirilčno pismo, ne-
pedagoški je za vid učenika istima dostaviti obavijest o postignutom
uspjehu na latiničnom pismu.

Imajući u vidu izneseno, Izvršno vijeće je zaključilo
kao što je u uvodnom dijelu naglašeno.

PREDsjedNIK
Popović Veljko, dipl. ecc.

školi.¹⁵ Rad Ministarstva bio je opterećen vlastitim ograničenim mogućnostima u svakom pogledu. Ta ustanova nije mogla sama odgovoriti na potrebe škola i općina koje su učestalo pristizale u Ministarstvo. Ministar je krajem listopada 1992. upozorio Vladu “RSK-a” da je dio Ministarstva – tri ureda – u poslovnim prostorijama željezničke postaje; opremljenost je bila minimalna, tek jedan pisaći stroj, stoga je ministar zatražio kupnju sredstava za rad i pronalaženje poslovnoga prostora (HMDCDR-4, kut. 51).

U travnju 1993. izrađen je Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta. Osnovani su resori – Resor za predškolsko i osnovno obrazovanje, Resor za srednje obrazovanje, Resor za više i visoko obrazovanje te Sekretarijat Ministarstva. Predviđeni su oblasni sekretarijati prosvjete u Vukovaru, Glini i Kninu, koji zbog nedostatka kadrova nisu ostvarili svoju stvarnu i učinkovitu djelatnost (Ružić, 2013, 199). Područna odjeljenja Ministarstva prosvjete u Topuskom, Belom Manastiru i Vukovaru djelovala su u razdoblju vlade premijera Bjegovića u skromnim uvjetima. Zbog lošega sustava veza i nedovoljnoga broja vozila odjeljenja su iznimno teško usklađivala međusobne aktivnosti (Ružić, 2013, 281).

Ministarstvo prosvjete predložilo je u svibnju 1993. u opširnom popisu mrežu¹⁶ odgojno-obrazovnih ustanova budući da se postojeća mreža morala promijeniti zbog opravdanih razloga ekonomske i pedagoške prirode (HMDCDR-4, kut. 51). Ministarstvo je, vjerojatno 1994. ili 1995., izradilo precizan popis broja, strukture i prostornoga rasporeda srednjih škola u “RSK-u” (HMDCDR-4, nedatirani spis, kut. 51). Do rujna 1994. struka je kao temeljni problem djelovanja mreže odgojno-obrazovnih ustanova prepoznala veliku raspršenost naselja, što je stvaralo usitnjenu, skupu i veoma neracionalnu školsku mrežu, posebno za osnovne škole (HMDCDR-2, Kabinet predsjednika RSK, kut. 5).

Kritički osvrt na stanje u školstvu i rad Ministarstva prosvjete uputio je premijeru Đorđu Bjegoviću početkom travnja 1993. kninski profesor B. Opačić. Pored ostaloga, istaknuo je da su prosvjetni radnici ogorčeni na rad Ministarstva, ističući da bi trebala postojati tri pomoćnika ministra, po regijama. Pored raznih propusta, nepotizma i manipulacija u stjecanju posla i dobitka, upozorio je na sljedeće: “Zakonodavstvo, kojeg praktično i nema, se tako olako krši da umjesto da idemo u demokraciju idemo u anarhiju” (HMDCDR-4, kut. 36). U izvješću iz veljače 1994. Izvršni savjet Općine Kostajnica upozorio je na probleme u školstvu, ističući problem nesposobnosti Ministarstva da u nizu pitanja i razina djelovanja obavi svoj dio posla (HMDCDR-2, SO Kostajnica, kut. 2). Borislav Mikelić, novi predsjednik Vlade “RSK-a”, u opširnom izlaganju iz 1994. očitovao se i o školskom sustavu u “RSK-u”. Za osnovno školstvo zatražio je oživljavanje rada onih škola u kojima su ostvareni uvjeti za rad, povratak

15 *Službeni glasnik Republike Srpske Krajine*, br. 11, 1992.; srednje školstvo činile su gimnazije, umjetničke i strukovne škole.

16 U travnju 1992. odlukom SO Korenica pripojene su Općini Korenica mjesne zajednice južnoga dijela Općine Slunj, a time i područne škole (HMDCDR-2, SO Korenica, kut. 1); sličan je slučaj bio s naseljem Perjasica (Općina Duga Resa), koje je 1991. pripalo pod Općinu Vojnić, a potom je nastala dvojba kome će pripasti – Općini Karlovac sa sjedištem u Krnjaku, Općini Vojnić ili Općini Slunj (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 1).

izbjeglica – učenika i nastavnika; stvaranje programa iz predmeta specifičnih za “RSK”, prije svega za sadržaje nastave prirode i društva, zemljopisa, književnosti, umjetnosti itd. Glede srednjega školstva, cilj koji je postavio bio je stvaranje mreže srednjih škola koje će odgovarati privrednim i društvenim potrebama “RSK-a”, pri čemu je bilo potrebno ostvariti potpunu integraciju kadrova sa sredinom da bi se zaustavila ekonomska emigracija i etničko pražnjenje nekih područja (HMDCDR-40, Nova riječ, 6. 5. 1994.). U njegovoj vladi dužnost ministra prosvjete obnašao je Stevo Ratković¹⁷ (Ružić, 2013, 224). Podatak iz rujna 1994. pokazuje da se uvjeti rada Ministarstva uopće nisu poboljšali, nego je i dalje vladao nedostatak odgovarajućega prostora, nisu posjedovali ni jedno prijevozno sredstvo, a zbog slabog materijalnog statusa, napose nadzorne službe, nije bilo odaziva na natječaje Ministarstva (HMDCDR-2, Kabinet predsjednika RSK, kut. 5). Po spisu iz siječnja 1995., Ministarstvo prosvjete “RSK-a” imalo je, pored samog sjedišta u Kninu, detaširana¹⁸ odjeljenja u Topuskom, Belom Manastiru i Vukovaru (HMDCDR-4, kut. 51). U Beogradu je u sklopu Predstavništva Vlade “RSK-a” oblikovano i odjeljenje Ministarstva prosvjete koje je obavljalo koordinaciju rada svih razina obrazovanja i potreba učenika u školstvu (HMDCDR-2, rasuto gradivo). U veljači 1995. osnovan je Prosvjetni savjet “RSK-a” na čelu s tadašnjim ministrom Ratkovićem. Među članovima je bilo pripadnika srpske intelektualne i političke elite iz Republike Srbije (Barić, 2005, 429). Vlada “RSK-a” izabrana krajem srpnja 1995., pred sam krah “RSK-a”, izabrala je za ministra prosvjete, sporta, kulture i vjera Đuru Podunavca¹⁹ (HMDCDR-4, kut. 52).

Osoblje Ministarstva prikupljalo je tijekom godina podatke o broju učenika, nastavnika i škola u “RSK-u”. Prema izjavi pomoćnika ministra prosvjete u srpnju 1992., u Krajini je bilo 3500 radnika u odgoju i obrazovanju (Rupić, 2009, dok. br. 17). Krajem 1992. u novinama je iznesen podatak da u Baranji djeluje 180 odjeljenja osnovnih škola, a u cijelom “RSK-u” školu je pohađalo oko 35 tisuća učenika u osamdeset osnovnih i jedanaest srednjih škola (HMDCDR-18, Borba, 12.-13. 12. 1992.). Podatke o broju učenika i nastavnika pronalazimo u dopisu ministara Vladi “RSK-a” iz listopada 1992. godine. U “RSK-u” je tada bilo 45-50 tisuća učenika u 282 škole sa 3700 pripadnika nastavnoga i tehničkoga osoblja (HMDCDR-4, kut. 51). Sredinom 1994. postojalo je 295 osnovnih i 27 srednjih škola, koje je pohađalo približno 60 tisuća učenika (Ružić, 2013, 281). Savjetnik predsjednika “RSK-a” za obrazovanje i nauku iznio je polovinom rujna 1994. podatke po kojima je u osnovnim školama radilo 2740 radnika, a nastavu pohađalo 46 911 učenika u 86 centralnih i 294 područne škole. U srednjim školama bilo je 1066 radnika i 13 071 učenik (HMDCDR-2, Kabinet predsjednika RSK, kut. 5). Prosvjetni savjet iznio je u veljači 1995. podatak o 78 osnovnih, 295 područnih i 36 srednjih škola (Barić, 2005, 429-430).

17 Član SDS-a srpskih zemalja, iz Daruvara (Ružić, 2013, 228).

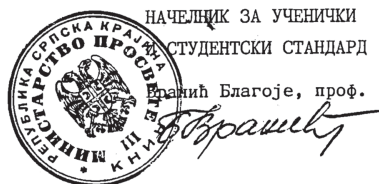
18 Izdvojena.

19 Rođen 1946., iz Tenje, član Radikalne stranke (Ružić, 2013, 299). Iz ratne sistematizacije novoga ministarstva od 1. 8. 1995. dostupna su nam ustrojena radna mjesta: ministar; pomoćnik za više i visoko obrazovanje; pomoćnik za srednje obrazovanje; načelnik za stručno-pedagoški nadzor; školski nadzornici; sekretar i drugi referenti (HMDCDR-4, kut. 51).

РЕПУБЛИКА СРПСКА КРАЈИНА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЈЕТЕ
Книн, 21.09.1994.године

БРОЈ УЧЕНИКА У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА ПО РЕГИЈАМА

<u>РЕГИЈЕ</u>	<u>БРОЈ УЧЕНИКА</u>	<u>НАДЗОРНИК</u>
1. СЈЕВЕРНА ДАЛМАЦИЈА.....	7260.....	ЛЕЖАЈА МИЛОВАН
2. ЛИКА.....	3746.....	ЖАКУЛА БРАНКО
3. БАНИЈА.....	6026.....	МИЉОЈЕВИЋ БОШКО
4. КОРДУН.....	3359.....	МИЉОЈЕВИЋ БОШКО
5. ЗАПАДНА САВОНИЈА.....	1400.....	ВЕЗМАР НИКОЛА
6. БАРАБА.....	3616.....	НОВАКОВИЋ ЈОВО
7. ВУКОВАР (Ист.Слав.и Зап.С.)	6616.....	МИЛИЋ МИЛАН
УКУПНО:	32023	

НАЧЕЛНИК ЗА УЧЕНИЧКИ
СТУДЕНТСКИ СТАНДАРД
Кранић Благоје, проф.

2.3. Pitanje udžbenika i školske dokumentacije

Ministar obrazovanja Badža objasnio je za tisak u kolovozu 1991. u vezi s udžbenicima da su naručeni iz Crne Gore, a za šk. god. 1992./1993. kanilo se tiskati nove udžbenike, uvažavajući osobitosti Krajine (HMDCDR-40, Nova riječ, 21. 8. 1991.). Ratne 1991. veliki problem bilo je plaćanje naručenih udžbenika, što je usporavalo isporuku. Potpredsjednik Vlade SAO Krajine zatražio je početkom listopada 1991. od Ministarstva za veze sa Srbima izvan Srbije intervenciju da bi se hitno isporučili naručeni udžbenici (HMDCDR-4, kut. 34). Iz Srbije je pristizala raznovrsna pomoć krajinskim općinama, pa i za potrebe školstva. U Dvor na Uni svim učenicima osnovnih škola poslani su besplatni rabljeni udžbenici, a nastavnici i direktori svih osnovnih škola u Beogradu prikupili su novac kojim su za sve škole u Dvoru kupili 81 školski dnevnik (HMDCDR-18, Borba, 4. 10. 1991.). Prosvjetni radnici Šapca, Kruševca, Zrenjanina, Valjeva, Sombora, Apatina i Novoga Sada prikupili su tisuće udžbenika za učenike ovoga područja (HMDCDR-18, Politika, 5. 12. 1991.). Ministar obrazovanja Knežević izvijestio je o troškovima koje je Ministarstvo imalo za tisak dnevnika rada, imenika za škole i matičnih knjiga koje su tiskane u tiskari "Budućnost" u Glini, a za što je Vlada odobrila pokriće troškova (Rupić, 2009, dok. br. 139). Osnovna škola "R. Grmuša-Ć. Madžarac" zatražila je od Općine Glina predujam za materijalne troškove za šk. god. 1992./1993. Pored razne opreme nedostajala je i osnovna pedagoška dokumentacija – dnevnik rada, razne vrste zakonom propisanih obrazaca, papir za pisanje i drugo (HMDCDR-2, SO Glina, kut. 8).

Ministarstvo prosvjete odaslalo je krajem travnja 1993. svim školama dopis o korištenju i nabavi udžbenika, priručnika i nastavnih sredstava u šk. god. 1993./1994. U njemu se ističe da Ministarstvo još uvijek ne može osigurati tisak vlastitih udžbenika i priručnika ni stvaranje nastavnih planova i programa, što je bila posljedica financijsko-materijalne i kadrovske uvjetovanosti. Ministarstvo je odlučilo prepustiti nastavnicima, tj. nastavničkim vijećima ili stručnim službama da izaberu koji su to udžbenici nužni za obradu određenoga predmeta. Školama je dana obveza da u suradnji s knjižarama, sindikatima i radnim organizacijama i sponzorima dogovore načine nabave i otplate te da i dalje škole i roditelji vode brigu o prikupljanju rabljenih udžbenika (HMDCDR-4, kut. 51). Tek je u veljači 1995. na dnevni red sjednice Vlade "RSK-a" došao prijedlog i odlučeno da se osnuje Javno poduzeće – Zavod za udžbenike i nastavna sredstva sa sjedištem u Belom Manastiru. U nadležnosti Zavoda bili su, pored ostaloga, promet i distribucija udžbenika, nastavnih sredstava i publikacija koje su izdali drugi zavodi (Republike Srpske i Savezne Republike Jugoslavije) (HMDCDR-4, kut. 51).

2.4. Posljedice rata i obnova školskoga procesa

Školska godina 1991./1992. na područjima pod okupacijom i vlašću krajinskih Srba odvijala se u različitim uvjetima i s različitim mogućnostima razvoja. Primjer je OŠ "Vuk Karadžić" u Kostajnici, čija je zgrada oštećena tijekom 1991., pa su učenici pohađali nastavu u srednjoj školi. Zato je Općina Kostajnica u dopisu Vladi "RSK-a" zatražila da se za pokrivanje školske zgrade iskoristi valoviti lim koji se nalazio "u Stanici javne bezbednosti Dvor na Uni kao ratni plijen..." (HMDCDR-2, SO

UDŽBENICI
SRBIJA

REPUBLIKA SRPSKA KRAJINA
OPŠTINA PETRINJA
OSNOVNA ŠKOLA "23. Juli 1941."
DONJA BAČUGA

NASTAVNICI ŠKOLE, KAO I DJECA KOJA JE POHAĐAJU UZ VAŠU SVESRDNU
MATERIJALNU I MORALNU POMOĆ JEDINO NA OVAJ NAČIN MOGU DA IZRAZE
SVOJU ZAHVALNOST, TE TIM POVODOM VAMA

ZAVODU ZA UDŽBENIKE I NASTAVNA SREDSTVA SRBIJE IZ BEOGRADA,
TE CENJENOM GOSPODINU DIREKTORU BOGAVAC TOMISLAVU IZRAŽAVA

Z A H V A L U

VJERUJTE DA SVA POMOĆ KOJU NAM DATE BIĆE VALJANO I KORISNO
UPOTREBLJENA.

PETRINJA, D. Bačuga 28. 7. 1992.g.

ZAHVALU PREDAO U IME KOLEKTIVA
NASTAVNIK

Bendeković Jelena

D I R E K T O R

Kostajnica, kut. 2). Među rubnim područjima “RSK-a”, poput naselja Teslingrad (Lički Osik), bila su i naselja u porječju Mrežnice i Korane. U smjernicama za njihov razvoj navedeno je i školstvo, za koje je ustanovljeno da se nalazi u poteškoćama – nedostatak osoblja osnovnih i područnih škola te potrebnih udžbenika (HMDCDR-2, kut. 1075-1). Osnovna škola “Nikola Tesla” zatražila je od Komande 2. ličke brigade da oslobodi prostor i opremu škole u Doljanima da bi mogla započeti nastava (HMDCDR-2, SO Vrhovine, kut. 5). Po svršetku prve, ratne godine u “RSK-u” nastaje niz dopisa školskih ustanova i općina u kojima upozoravaju na stanje i poteškoće, u nekim slučajevima veoma ozbiljne. Mjesna zajednica Kordunski Ljeskovac upozorila je u srpnju 1992. Općinu Slunj na probleme školovanja koje se nije ostvarilo zbog niza razloga, stoga je predsjednik Mjesne zajednice oštro upozorio na mogućnost neodvijanja nastave i u dolazećoj školskoj godini te na problem upisa i nastave za srednjoškolce (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 6). Problemi su postojali i u srednjem školstvu. Direktor Srednje škole Glina upozorava početkom svibnja 1992. općinsko vodstvo Gline na niz neriješenih činjenica. Istaknuo je neriješeno pitanje završetka školske godine, upisa učenika u srednju školu i školske dokumentacije/svjedodžbi, o čemu nije ostvaren kontakt s novim ministrom i nisu dobivene nikakve upute (HMDCDR-2, SO Glina, kut. 8).

2.5. Edukacija nastavnika u “RSK-u”

Pred početak šk. god. 1991./1992. održani su instruktivni seminari uz pomoć Zavoda za prosvjetno-pedagošku službu Republike Srbije (HMDCDR-4, kut. 51). U Petrinji je 28. ožujka 1992. održan 1. sabor prosvjetnih radnika, o čemu svjedoči kratki članak u tisku, bez opsežnijega izvješća o njegovim temama i zaključcima (HMDCDR-40, Srpski glas, 13. 4. 1992.). Pitanje odgoja i obrazovanja na području “RSK-a” bilo je tema savjetovanja prosvjetnih radnika Krajine održanog 18. i 19. siječnja 1993. u Petrinji, koje su poduprle značajne ustanove iz Savezne Republike Jugoslavije, pod pokroviteljstvom Vlade “RSK-a”. Bilo je to prvo takvo savjetovanje na prostoru “RSK-a”, pod nazivom “Vaspitanje i obrazovanje generacija danas” (HMDCDR-2, SO Petrinja, kut. 4). Akademik Rastislav Petrović tom je prilikom zatražio, kao i većina sudionika, da se u škole uvede vjeronauk i da pravoslavlje odnosno svetoslavlje bude kao luč koja će napokon ujediniti Srbe (HMDCDR-40, Nova riječ, 8. 2. 1993.). U listopadu 1994. u Topuskom je održan “Simpozijum geografa i istoričara srpskih zemalja: *Geopolitički i istorijsko-etnički prostor Srpskih zemalja*” (HMDCDR-4, kut. 31 i 51). Dana 23. i 24. prosinca 1994. održan je u Topuskom “Međunarodni naučni skup: *Aktuelna pitanja srpskog jezika i književnosti u nauci i nastavi*”,²⁰ koji je organiziralo Ministarstvo prosvjete i suorganizatori: Ministarstvo za veze sa Srbima izvan Srbije, Filozofski fakultet Petrinja i Predstavništvo Vlade “RSK-a” u Beogradu. Međunarodni sudionici došli su iz Ukrajine, Rusije, Grčke i Bugarske (HMDCDR-4, kut. 31). Naglasak je stavljen na potrebu oslobađanja od “hrvašćine” u nastavi i udžbenicima, uz tvrdnju da je dodatni problem što je većina

20 Nakon skupa izišao je iz tiska zbornik radova u redakciji časopisa *Znamen* Filozofskoga fakulteta u Petrinji (HMDCDR-40, Vojska Krajine, srpanj 1995.).

ŠKOLSKA GODINA
NASTAVNICI
UDŽBENICI
SRBIJE

OŠ "D. TRSTENJAK"
KOSTAJNICA

Na osnovu dopisa od lo. ol. 1992 godine od
strane SO Kostajnica počinjem

I Z V J E Š T A J

Na osnovu člana 198. Statuta Opštine Kostajnica na sjednici održanoj 20. oktobra 1991 godine raspoređen sam na funkciju vd. direktora Osnovne škole "D. Trstenjak" Kostajnica.

U vrlo kratkom periodu izvršene su sve pripreme za početak školske godine na područje Kostajnice.

Odlaskom u Ministarstvo za obrazovanje u Knin dobivene su detaljne upute o provođenju nastavnog plana i programa u ŠK 1991/1992 godini. Zbog nastalog ratnog stanja u Republici Srpska Krajina Ministarstvo je dozvolilo opštinama da same odlučuju o početku školske godine.

Komanda TO Kostajnica ocijenila je da ne postoje objektivne mogućnosti za početak nastavnog procesa na našoj opštini. Na osnovu te ocijene skupština nije ni donosila odluku o početku školske godine. Zbog izuzetno teške materijalne situacije nabavljene su rabljene knjige iz Srbije. Stručna zastupljenost nastave je iznad očekivanja. U tom pogledu situacija je povoljnija nego u prijeratnom periodu.

Zgrada OŠ "D. Trstenjak" je pretrpjela najveća oštećenja u gradu.

Stručnjaci iz "Komgrapa" izašli su na lice mjesta i utvrdili nastalu štetu. Komunalno preduzeće Kostajnica je izvršilo privremenu sanaciju ravnog krovišta. Kao rukovodilac zalažem se da Osnovna škola dobije prioritet u sanaciji objekta.

Na preporuku Ministarstva obrazovanja iz Knina za izradu pečata izvršio sam slijedeće: - Naziv škole nije adekvatan za područje Republike Srpska Krajina. Predsjedništvo OOSDS zauzelo je stav da rukovodstvo škole i radnici predlože ime škole, a da Skupština SO Kostajnica donese odluku o izmjeni naziva škole.

Prosvjetni radnici se nalaze u izuzetno teškoj finansijskoj situaciji. U više kontakata sa ministarstvom smo uspjeli osigurati sredstva za lične dohotke koja su prebačena na ovaj žirni račun.

Kao rukovodilac škole predlažem službenim organima da još jedanput izvrše procjenu situacije i da na osnovu toga donesu odluku o početku školske godine.

VD. DIREKTOR
Poljak prof. Slobodan

nastavnika školovana na Zagrebačkom sveučilištu i što su do tada pretežno izvodili nastavu u tadašnjoj SR Hrvatskoj (HMDCDR-40, “Krajina”, siječanj 1995.). Među sudionicima skupa prevladao je stav da ijekavski izgovor mora ostati ravnopravan s ekavskim (HMDCDR-40, “Otadžbina”, siječanj 1995.).

2.6. Uvođenje vjeronauka u nastavu

Ministar obrazovanja izvijestio je u listopadu 1991. o pitanju vjeronauka da je omogućeno njegovo fakultativno uvođenje, a za sljedeću školsku godinu trebalo je izvesti pripreme za uvođenje tog predmeta u nastavu (HMDCDR-4, kut. 51). Narodna skupština Srpske oblasti Zapadne Slavonije zatražila je u kolovozu 1992. da vjeronauk bude obavezan školski predmet u svim razredima osnovne i srednje škole (HMDCDR-2, rasuto gradivo). Odlukom Vlade “RSK-a” od 20. listopada 1992. uveden je vjeronauk kao obavezni predmet u osnovne i srednje škole, unatoč mogućim problemima s već ustrojenom satnicom. Srpska pravoslavna crkva pristala je nabaviti udžbenike, osigurati kadrove i materijalna sredstva za ostvarenje nastave vjeronauka (Rupić, 2009, dok. br. 119). Prema uputi Ministarstva o radu u ratnim uvjetima, od drugoga polugodišta šk. god. 1992./1993. u nastavu je uveden vjeronauk²¹ kao obavezni predmet od 1. do 6. razreda osnovne i u završnim razredima srednje škole po jedan sat tjedno (HMDCDR-4, kut. 51). U travnju 1993. Srednja škola Knin iznijela je u dopisu da za uvođenje vjeronauka nije dobila plan i program te je čak morala izbacivati satove matematike iz rasporeda (HMDCDR-4, kut. 36). Nastava vjeronauka odvijala se teško i neredovito, primjerice na području Vrhovina, zbog nemogućnosti dolaska vjeroučitelja u područne škole (HMDCDR-2, SO Vrhovine, kut. 1). Ministar prosvjete donio je u kolovozu 1994. privremenu uputu o provedbi i ocjenjivanju iz nastave vjeronauka. Izmjenama i dopunama zakona vjeronauk je postao obavezan od 1. do 6. razreda u osnovnoj i u završnom razredu srednje škole sa jednim satom tjedno. Učenici drugih vjeroispovijedi nisu morali slušati taj predmet (HMDCDR-4, kut. 51).

2.7. Razvoj srednjega školstva u “RSK-u”

Djelovanje srednjih škola imalo je svoje posebnosti, osobito zbog manjega broja većih gradskih središta koja su se našla pod vlašću pobunjenih Srba. Srednja škola Petrinja premještena je tijekom rata 1991. u selo Jabukovac, u zgradu osnovne škole, pri čemu su jednu smjenu pohađali osnovnoškolci, a drugu srednjoškolci (HMDCDR-2, SO Petrinja, kut. 5). U Kninu se krajem 1991. očekivalo otvaranje dvaju izdvojenih odjeljenja Medicinske škole u Kragujevcu, za što je Zavod za razvoj odgoja i obrazovanja Srbije pored stručne osigurao i novčanu pomoć u suradnji s Fondom za srednje obrazovanje Srbije (HMDCDR-18, Politika, 5. 12. 1991.). U okupiranim naseljima između Karlovca i Slunja srednju je školu pohađao veoma malen broj učenika, od toga jedan učenik srednju školu u Vojniću, a jedan srednju školu u Vukovaru

21 U operativnom izvješću Centra za osmatranje i obavješćivanje Vrginmost stoji da je 15. 3. 1993. održan prvi sat vjeronauka kao obaveznog predmeta za učenike od 1. do 6. razreda osnovne i 4. razreda srednje škole, a kao neobaveznog za učenike 7. i 8. razreda osnovne škole i prva tri razreda srednje škole (HMDCDR-2, kut. 1024-1).

(HMDCDR-2, Uprava MO Kordun, kut. 1). Polovinom srpnja 1992. Općina Slunj upućuje Vladi “RSK-a” dopis u kojem se prikazuju potreba i mogućnosti za nastavak rada Srednje škole Slunj (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 2). U Borovu Naselju radila je krajem 1992. srednja škola, a osnovnoškolci su odlazili na nastavu u “... retke očuvane, privatne kuće” (HMDCDR-18, Borba, 19. 11. 1992.).

Elaborat Ministarstva prosvjete iz srpnja 1992. ustanovio je da u svakoj općini postoji po jedan polivalentni školski centar, a oni se imaju preurediti u srednje škole gimnazijskoga tipa i srednje stručne škole različite razine obrazovanja (HMDCDR-4, kut. 51). Vlada “RSK-a” odobrila je 1. prosinca 1992. zahtjev ministra prosvjete za osnivanje srednjih škola²² – gimnazija (Rupić, 2009, dok. br. 182). Naknadno je ministar Knežević zatražio da se u mrežu škola za područje Banovine uvede još jedna gimnazija, i to u Petrinji, što je odobreno 17. kolovoza 1993. na sjednici Vlade “RSK-a” (Rupić i Ružić, 2011, dok. br. 39). Pola godine prije ministar je izvijestio da je tijekom studenoga 1992. provedena zakonska transformacija srednjih škola po kojoj su gimnazije postale samostalne, a transformacija srednjih stručnih škola bila je u tijeku (HMDCDR-4, kut. 51). U travnju 1993. Srednja škola Knin uputila je odgovor na zapisnik o pregledu škole. Škola nije mogla riješiti materijalne probleme iako se obraćala za pomoć općini, Ministarstvu i Vladi. Predložena transformacija u tri škole smatrana je nereálnom, štoviše nekom vrstom uništenja škole, te je zaključeno da ta škola kao najveća u “RSK-u” može i treba i dalje djelovati kao jedinstvena cjelina (HMDCDR-4, kut. 36). Zbog vojnih djelovanja postojala je i međuregionalna pomoć unutar “RSK-a”. Građani Općine Beli Manastir pružili su pomoć učenicima 4. razreda Srednje škole “Boško Jokić” iz Obrovca da u Baranji završe drugo polugodište i maturu šk. god. 1992./1993. (HMDCDR-40, Vojska Krajine, veljača-ožujak 1994.).

U zapadnoj Slavoniji do 1993. nije bilo srednje škole, pa je većina srednjoškolaca iz pakračkoga područja, prema podacima iz dopisa Općine Pakrac, odlazila u Suboticu, a u Okučanima se ubrzano radilo na otvaranju izdvojenih odjeljenja prvih razreda srednjih škola iz Gradiške na Savi u Republici Srpskoj²³ (HMDCDR-15, kut. 15). Nedostatak srednje škole na ovom području bio je trajni problem²⁴ s kojim su se suočavale lokalne i središnje vlasti “RSK-a”. Dana 1. rujna 1993. otvoren je Srednjoškolski centar “Dr. Miloš Đurić”²⁵ u Okučanima. Ideja o osnutku pojavila se 1992., pri čemu se kanilo otvoriti samo gimnaziju, a poslije bi se proširila na još tri struke – poljoprivrednu, ugostiteljsku i tekstilnu, za što su učenici iz Pakraca²⁶ i Okučana pokazali

22 U općinama Beli Manastir, Vukovar, Petrinja, Glina, Vojnić, Gračac, Korenica, Knin i Benkovac (Rupić, 2009, dok. br. 182).

23 Općina Okučani dopustila je da se iz budžeta pokriju troškovi smještaja dvoje učenika u Domu učenika “Veselin Masleša” u Banjoj Luci (HMDCDR-2, SO Okučani, kut. 1). Općina Okučani pomagala je izbjeći iz sela Poljana da završi Elektrotehničku školu u Banjoj Luci (HMDCDR-2, SO Okučani, kut. 15).

24 Kolo srpskih sestara Eparhije slavonske upozorilo je Komandu 18. korpusa SVK-a: “Budu li ta djeca odlazila trbuhom za kruhom, pitamo se samo za čega se borimo” (HMDCDR-26, kut. 1).

25 Odlukom Vlade “RSK-a” od 20. srpnja 1993. taj je centar uvršten u mrežu srednjih škola “RSK-a”.

26 Školu u Okučanima pohađalo je trideset učenika s područja Općine Pakrac (HMDCDR-15, kut. 11); prema dopisu Općine Pakrac, srednju školu u Okučanima polazio je 41 učenik 1. razreda i dva učenika 2. razreda (HMDCDR-15, kut. 11).

najveće zanimanje. Ideja o osnutku pretpostavljala je da to u početku budu interna odjeljenja odgovarajućih škola iz Gradiške na Savi u Republici Srpskoj. Srednja je škola od ožujka 1994. narasla na sedam odjeljenja i trebala je zadovoljiti potrebe školstva u zapadnoj Slavoniji; dio učenika i dalje je odlazio preko Save u Srednju školu Gradiška²⁷ (HMDCDR-2, SO Okučani, kut. 15). Ravnatelj Srednjoškolskoga centra upozorio je na problem nedostatka nastavničkoga kadra, udžbenika, nastavnih sredstava i sredstava za prijevoz učenika. Glavni problem bio je prijevoz učenika i nedostatak udžbenika, a u nastavnom kadru – nastavnik engleskoga jezika (HMDCDR-40, Vojska Krajine, rujna 1993.). U idućoj školskoj godini, u rujnu 1994., upisana su četiri smjera – upravni, poljoprivredni, ugostiteljski i gimnazija; pored njih, učenici 2. razreda upisani su i u tekstilni smjer. Nedostatak kabineta²⁸ i radionica otežavao je praktičnu nastavu, koju su morali izvoditi u radnim organizacijama. I dalje je nedostajalo školskih učila, udžbenika, lektire i stručne literature za nastavnike (HMDCDR-40, list SŠ “Dr. Miloš Đurić”, prosinac 1994.).

Ministarstvo prosvjete odobrilo je 1993. prijedlog otvaranja srednje škole u Dalju. Srednja škola “Milutin Milanković”²⁹ bila je područna škola Ekonomske škole iz Vukovara, Poljoprivredne škole iz Iloka i Tehničke škole iz Borova (HMDCDR-4, kut. 51). Srednja škola “Nikola Tesla” djelovala je kao područna škola Srednje škole “P. P. Njegoš” Plaški, a odlukom Ministarstva od 17. srpnja 1993. postala je samostalna srednja škola (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 4). U Mirkovcima je u rujnu 1993. otvoreno jedno odjeljenje srednje škole rudarsko-naftnoga smjera (HMDCDR-18, Vojska Krajine, listopad-studeni 1993.). Potrebe za otvaranjem odjeljenja srednjih škola očitovale su se i na Banovini. Općina Caprag prihvatila je inicijativu za otvaranje izdvojenoga odjeljenja Srednje škole Petrinja – poljoprivredni smjer (HMDCDR-2, SO Caprag, kut. 1). U šk. god. 1994./1995. otvorena je Srednja škola Kistanje u prostoru stare zgrade osnovne škole kojoj je trebala adaptacija, za što je tražena pomoć od Vlade “RSK-a” (HMDCDR-4, kut. 37). U Drnišu su tijekom 1994. stvoreni uvjeti za osnivanje dvaju odjeljenja srednje škole³⁰ – smjer poljoprivrede i elektrostruka (HMDCDR-2, SO Drniš, kut. 1). Ponegdje je nedostatak prostora primoravao na djelovanje osnovne i srednje škole u istom školskom objektu. Ravnatelj Srednje škole “P. P. Njegoš” obavijestio je Općinu Plaški o nedopustivu ponašanju nastavnika i učenika OŠ “Branko Latas”³¹ prema imovini i inventaru, uz poteškoće provedbe obaju školskih

27 U srednju školu u Gradiški na Savi odlazilo je, prema podatku iz 1994., 105 učenika (HMDCDR-2, SO Okučani, kut. 15).

28 U ožujku 1995. iz programa rada Izvršnoga savjeta Okučani vidljiva je nakana adaptacije dviju učionica (u dvorištu osnovne škole) za potrebe srednje škole i odluka o izgradnji zgrade srednjoškolskoga centra u Okučanima (HMDCDR-2, SO Okučani, kut. 15).

29 U Dalju je od iste godine otvorena prva srednja škola – Poljoprivredna škola (HMDCDR-40, Vojska Krajine, listopad-studeni 1993.).

30 Prema zapisniku sjednice Izvršnoga savjeta Drniš od 10. travnja 1995., zaključak o osnivanju škole donesen je u rujnu 1994., a do travnja 1995. riješeno je da se škola osnuje i počne s radom u rujnu 1995. godine (HMDCDR-2, SO Drniš, kut. 2).

31 U rujnu 1994. ravnatelj osnovne škole u Plaškom podnio je pismenu ostavku obrazloživši to teškim materijalnim stanjem u školi (HMDCDR-4, kut. 51).

programa, zbog čega je odlučeno da će prostori škole biti zatvoreni za osnovnoškolce (HMDCDR-2, SO Plaški, kut. 2).

2.8. Specijalne škole u “RSK-u”

U izvješću iz ožujka 1993. ministar Knežević je među prioritarnim poslovima istaknuo i otvaranje specijalnih škola (HMDCDR-4, kut. 51). Budući da do rujna 1993. škola za obrazovanje invalida u Udbini nije djelovala, Centar za socijalni rad Knin obavijestio je Ministarstvo za rad, boračka i socijalna pitanja da su pronašli smještaj za djecu sa smetnjama u razvoju u Republici Srbiji, i to u Školi za djecu i omladinu “4. novembar” u Umki i u OŠ “Vuk Karadžić” u Somboru (HMDCDR-4, kut. 36). Škola je počela s radom tek od šk. god. 1994./1995., bila je domskoga tipa i u njoj se tada školovalo trideset učenika iz svih krajeva “RSK-a”. Problemi su bili nedostatak namještaja i nastavnih pomagala, za što su teretili snage Ujedinjenih naroda (UN) koje su na odlasku³² “pokupile” namještaj (HMDCDR-40, Srpski glas, veljača 1995.). Sekretarijat za poslove uprave Općine Gračac za 1994. donosi podatak o devetero djece sa smetnjama, od kojih je četvero upisano u specijalnu školu u Udbini (HMDCDR-2, SO Gračac, kut. 1). Sekretar društvenih djelatnosti Općine Pakrac u izvješću za prva dva mjeseca 1995. iznio je da su, uz veliki napor, uspjeli upisati učenicu Golubović N. u specijaliziranu ustanovu u Udbini (HMDCDR-15, kut. 11).

3. Materijalni uvjeti i financiranje školstva u “Republici Srpskoj Krajini”

3.1. Školske zgrade i školska oprema

Mogućnosti za nastavak obrazovanja i redoviti rad škola bile su uvjetovane prostornim i materijalnim mogućnostima pojedinih općina “RSK-a”. Nekoliko primjera iz 1992. jasno pokazuje zatečene prilike. U Vukovaru je dio Franjevačkoga samostana sv. Filipa i Jakova pretvoren u prostorije područne škole (Rupić, 2009, dok. br. 145). Općina Petrinja uputila je zahtjev zapovjedništvima postrojbi da se zgrade osnovnih škola u Jošavici, Dodošima i Donjoj Bačugi oslobode od vojnih sredstava i opreme radi započinjanja nastavnoga procesa (HMDCDR-2, SO Petrinja, kut. 4). Općina Pakrac zatražila je pomoć u obnovi i osnovnu opremu za prostorije u društvenim domovima jer su sve školske zgrade ostale izvan njihove ovlasti (HMDCDR-15, SO Pakrac, kut. 11). Direktor OŠ “V. S. Karadžić” Gradusa (kraj Siska) poslao je zahtjev Štabu TO Gradusa u kojem se tražilo: cisternu za vodu jer vodovod nije stavljen u funkciju, povrat zamrzivača za kuhinju, povrat plinskih boca za školsku peć, povrat školskih klupa i stolica (HMDCDR-2, SO Caprag, kut. 2). Ravnatelj OŠ Slunj zatražio je od Općine da za obnovu škole iskoristi materijal “od nenaseljenih kuća čiji vlasnici se ne smiju vratiti...”³³ (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 4). Na sjednici Oblasnoga vijeća Slavonije, Baranje i Zapadnoga Srijema (SBZS) u kolovozu i rujnu 1992. istaknuta je potreba rješenja

32 Vlada “RSK-a” na sjednici u kolovozu 1994. donijela je odluku o iseljenju UNPROFOR-a iz specijalne škole u Udbini (Holjevac Tuković i Ružić, 2013, dok. br. 36).

33 Radi se o imovini protjeranih Hrvata iz Općine Slunj.

smještaja za miliciju koja je boravila u školi u Ernestinovu (Rupić, 2009, dok. br. 60 i 72). Prema pisanju izvjestitelja *Borbe*, u vukovarskim školama vladala je hladnoća, a mnogi su učenici dolazili u škole s oružjem³⁴ (HMDCDR-18, Borba, 19. 11. 1992.). Učenici osnovnih škola pohađali su nastavu u okolnim naseljima (Negoslavci, Sotin) ili pak u improviziranim školama (HMDCDR-40, Vukovarske novine, 19. 9. 1992.). Postrojbe Srpske vojske Krajine (SVK), a prije njih postrojbe TO-a i Jugoslavenske narodne armije (JNA), boravkom u školskim objektima³⁵ usporavale su obnovu rada, stvarale štetu i pljačkale inventar škola. Vojska je pri povlačenju iz zapadne Slavonije, pored drugih pljački i paljevina, odnijela i stolice iz osnovne škole (Rupić, 2008b, dok. br. 133). Primjer pustošenja školskih objekata bio je slučaj OŠ Vrginmost, koju su koristile postrojbe TO-a do 17. srpnja 1992. godine. U rujnu 1992. obilaskom škole ustanovljeno je da je opljačkana – otuđena su nastavna sredstva i oprema školske zgrade. Pukovnik Čedomir Bulat zapovjedio je da se ta škola obnovi i opremi sredstvima prikupljenim iz Mekušja i Cerovca, a tada su se nalazila u spomeniku na Petrovoj gori (HMDCDR-2, kut. 1025-2). U informaciji o radu OŠ “Vasilj Gaćeša” Gradac-Klasnić od lipnja 1994. upozoreno je na pljačku školske opreme tijekom ratnih djelovanja; nije bilo namještaja za učenike, nestale su dvije radionice za tehničko obrazovanje, TV aparati, agregati, opljačkana je školska kuhinja, a školski kombi uništen upotrebom u vojne svrhe (HMDCDR-2, SO Glina, kut. 9). Na širem području Vrhovina³⁶ postrojbe SVK-a počinile su, pored oštećenja u razmjenama artiljerijske vatre, štetu na sredstvima i pomagalicama za rad, uz otimanje opreme područnih škola (HMDCDR-2, rasuto gradivo). Savjetnik predsjednika “RSK-a” istaknuo je ujesen 1994. potrebu deložacije vojske i izbjeglica iz školskih objekata u Krajini (HMDCDR-2, Kabinet predsjednika RSK, kut. 5).

Opremljenost nastavnim sredstvima³⁷ bila je uvjetovana predratnim stanjem, posljedicama rata i mogućnostima gospodarstva “RSK-a”. Ravnateljica Gimnazije Petrinja morala je zatražiti povrat računala od Komande 31. pješačke brigade za ostvarenje nastavnoga plana i programa informatike i elektroničke struke (HMDCDR-2, 39. korpus SVK, kut. 21). Srednja škola Slunj zatražila je od Općine Slunj osiguranje poslovnih uvjeta za rad u šk. god. 1993./1994. Prije svega je trebalo obnoviti nekoliko

34 O raširenoj pojavi oružja u školama svjedoči i uputa OŠ “Nikola Tesla” Knin o ponašanju učenika u ratnim uvjetima u kojoj se, na osnovi upute Ministarstva prosvjete od 12. ožujka 1993., zabranjuje nošenje i unošenje oružja te najavljuje povremeni pregled torbi i odjeće učenika (HMDCDR-2, rasuto gradivo).

35 Komanda 9. motorizirane brigade Gračac zapovjedila je u veljači 1993. iznošenje minobacača, eksploziva i druge opreme koju je koristila Srpska dobrovoljačka garda iz OŠ Gračac (HMDCDR-2, SO Gračac, kut. 3). Stanica javne sigurnosti Benkovac izvijestila je da je 20-30 dobrovoljaca radikala bilo smješteno u osnovnoj školi u Benkovcu i da su izazvali težak incident među srpskim civilima u Benkovcu (Rupić i Sekula, 2010, dok. br. 150).

36 Prema podacima iz kolovoza 1994., u selu Glavace vojska je do tada uništila i porazbijala unutrašnjost i inventar škole, pa se nastava odvijala u privatnoj kući; u selu Turjanski čitav školski prostor bio je uništen, pa i sanitarni čvorovi (HMDCDR-2, rasuto gradivo).

37 Još u studenome 1990. direktor Centra za odgoj i usmjereno obrazovanje Slunj upozorio je na to da prostor i oprema Centra “... ispod su svakog minimuma potrebnog za izvođenje suvremenog edukativnog procesa” (HMDCDR-2, SO Slunj, rasuto gradivo).

učionica i osigurati nekoliko računala za nastavu informatike te na kraju osloboditi zgradu škole od snaga UNPROFOR-a (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 3). Posljedica lošega stanja u Krajini očitovala se u pljački javne imovine, pri čemu je stradavala i školska imovina³⁸. Lipnja 1993. osnovna škola u Drnišu – obnovljena uz krajnje napore – potpuno je “demolirana” (HMDCDR-4, kut. 29). U Drnišu je u drugoj polovini kolovoza 1994. izbio požar u Srednjoškolskom centru, prilikom kojega je izgorjela zgrada škole sa svim stvarima koje su se ondje nalazile. Prema zapisniku uviđaja, zgrada je bila oštećena prije požara, stakla polupana, a svi vredniji prenosivi predmeti izneseni iz zgrade. K tome, u zgradi je bilo granata koje su u požaru eksplodirale, povećavajući oštećenje (HMDCDR-65, kut. 40).

3.2. Poteškoće u radu škola

Prema Zakonu o predškolskom i osnovnom odgoju i obrazovanju koji je donijela Skupština “RSK-a” 18. svibnja 1992., općine su imale obvezu osigurati materijalna sredstva za rad škole, što se s protekom vremena pokazalo teškim ili gotovo neizvedivim. Vlada “RSK-a” odlučila je na sjednici u svibnju 1993. da se općinama odobre sredstva za pokriće materijalnih troškova za osnovno i srednje obrazovanje na području “RSK-a” (Rupić i Sekula, 2010, dok. br. 248). Uputom o realizaciji kalendara škole Ministarstvo prosvjete upozorilo je na to da škole koje su zbog nedostatka prijevoza i grijanja prostorija izgubile više od petnaest nastavnih dana moraju to nadoknaditi slobodnim subotama te da je minimum za verifikaciju nastavne godine 2/3 ostvarenoga plana i programa (HMDCDR-4, kut. 51). Ministar Knežević upozorio je u izvješću iz ožujka 1993. da općine ne mogu provesti zakonske odredbe o financiranju obrazovanja, pri čemu je najveći problem za redovitu nastavu bio prijevoz učenika i nastavnika te zagrijavanje školskih prostora (HMDCDR-4, kut. 51). Početkom šk. god. 1993./1994. pomoćnik ministra Badža zatražio je od Vlade “RSK-a” da se osigura gorivo barem za početak školske godine u rujnu, a tijekom rujna da se riješi problem goriva³⁹ i grijanja barem za prvo polugodište. Vlada je odlučila dati interventnu količinu goriva za početak nastave u sjevernoj Dalmaciji (Rupić i Ružić, 2011, dok. br. 58). Blizina bojišta⁴⁰ otežavala je i usporavala nastavni proces. Primjerice, na prvoj crti nalazile su se područne škole u naseljima Dabar, Glavace, Škare i Zalužnica, uz značajnu udaljenost od osnovne škole u Vrhovinama (HMDCDR-2, SO Vrhovine, kut. 5). Krajem rujna 1993.

38 Škole su tijekom rata otpjele razne oblike krađe. U Benkovcu je u lipnju 1992. iz kabineta informatike Srednjoškolskoga centra Benkovac otuđeno mikroračunalo (HMDCDR-23, kut. 43). Provala je počinjena u listopadu 1992. u prostorijama Ekonomske škole u Vukovaru, odakle su otuđena dva radijatora, a tri dana poslije ponovo je bila pokradena: nestalo je sedam računala, električni pisači stroj i drugi predmeti (HMDCDR-2, SUP Vukovar, kut. 1).

39 Direktor škole “V. S. Karadžić” Gradusa uputio je zahtjev za gorivo, koji je Općina Caprag prosljedila Ministarstvu prosvjete ističući “... da se bez prevoza učenika na području naše Opštine ne može organizirati niti školstvo” (HMDCDR-4, kut. 36).

40 Školska godina 1993. počela je u OŠ “Nikola Tesla” Vrhovine 6. rujna 1993., rad je prekinut 9. rujna (tijekom akcije Hrvatske vojske u Medačkom džepu), nastavljen 7. listopada, pa zbog nedostatka goriva za prijevoz prestao 3. studenoga, a drugo polugodište započelo je 21. ožujka 1994. (HMDCDR-2, SO Vrhovine, kut. 1).

dopis Općine Pakrac nagoviješta dolazak kompletne opreme za dvije učionice i dijela nastavnih sredstava i pomagala iz Kragujevca (HMDCDR-4, kut. 37; HMDCDR-40, Pakračke novosti, 1994.). Pomoćnik ministra Badža izvijestio je početkom rujna 1993. na sjednici Vlade da "... ima škola koje bukvalno nemaju novaca ni za jednu kredu" (Rupić i Ružić, 2011, dok. br. 58). Krajem rujna 1993. on je upozorio na problem prijevoza⁴¹ učenika i nastavnika, besplatnih udžbenika koji nisu stigli te potrebu pokretanja nastave u školama na području Općine Donji Lapac (Rupić i Ružić, 2011, dok. br. 74). Krajem listopada 1993. Srednja škola Knin uputila je dopis Vladi "RSK-a" kojim upozorava na probleme u odgoju i obrazovanju. Materijalna osnova bila je "nikakva" jer ni Općina ni Vlada nisu ispunjavale zakonske obveze, a to je trajalo od početka rata. Zbog nedostatka novčanih sredstava prekinuta je nabava potrošnoga materijala potrebnog za nastavu i higijenu (HMDCDR-4, kut. 36). Teško stanje u Općini Glina dovelo je do sastanka ravnatelja škola i općinskoga rukovodstva. U Promemoriji iz studenoga 1993. utvrđeno je da se zbog loših materijalnih uvjeta prekida rad u svim školama na području Općine Glina (HMDCDR-2, SO Glina, kut. 2). Prof. Badža iznio je za tisak niz poteškoća u djelovanju obrazovno-odgojnih ustanova u sjevernoj Dalmaciji: nedovoljni sigurnosni uvjeti rada; nedostatak energenata za prijevoz učenika i nastavnika; neriješeno zagrijavanje prostorija u školama gdje nema druge mogućnosti osim grijanja tekućim gorivom (HMDCDR-40, Vojska Krajine, veljača-ožujak 1994.). U Općini Obrovac polovinom 1994. bio je potreban popravak više školskih zgrada, opskrba gorivom dolazila je od UNPROFOR-a i vladala je nestašica osnovnoga školskog materijala (Holjevac Tuković i Ružić, 2013, dok. br. 23). U svibnju 1994. Vlada "RSK-a" morala se pobrinuti za nabavku goriva radi prijevoza⁴² učenika željeznicom jer je prijetio prekid prijevoza učenika (Križe Gračanin i Radoš, 2012, dok. br. 115). Značajni troškovi za prijevoz učenika i grijanje prostora koje Općina Dalj iz svojega budžeta nije mogla pokriti ponukali su Općinu da u prosincu 1994. uputi dopis Ministarstvu prosvjete (HMDCDR-4, kut. 51). Početkom siječnja 1995. Općina Drniš zatražila je pomoć od Vlade "RSK-a" da bi OŠ "Spiridon Aksentijević" obnovila zgradu i pokrila redovite materijalne obveze, budući da Općina nije do tada pribavljala sredstva vlastitim radom (HMDCDR-4, kut. 32). Općina Plaški morala je u veljači 1995. posegnuti za eksploatacijom šume s privatnoga posjeda koja je prešla u nadležnost Općine (vjerojatno posjed prognanih Hrvata), a ostvarena sredstva usmjeriti na pokriće troškova prijevoza učenika i materijalnih troškova školstva, budući da budžet Općine to nije mogao pokriti (HMDCDR-2, SO Plaški, kut. 2).

3.3. UNPROFOR i školstvo "RSK-a"

Osim boravkom u školskim prostorima, postrojbe UNPROFOR-a bile su uključene u školski život na razne načine, ponajviše prijevozom učenika i pružanjem

41 Izvršni savjet Općine Okučani odobrio je osnovnoj školi u Jasenovcu u rujnu 1993. potporu u gorivu za potrebe prijevoza učenika skelom (HMDCDR-2, SO Okučani, rasuto gradivo).

42 Općina Kostajnica uspjela je, naglašavajući početkom 1994. iznimno težak materijalni položaj, tijekom iste godine osigurati besplatan prijevoz učenika i nastavnika u osnovnom te nastavnika u srednjem obrazovanju (HMDCDR-2, SO Kostajnica, kut. 1).

materijalne pomoći. Primjer je dopis Općine Slunj zapovjedniku poljskoga bataljuna UNPROFOR-a kojim je obaviješten da se, prema dogovoru, počne osiguravati prijevoz učenika i putnika na relaciji Kordunski Ljeskovac – Nova Kršlja – Lipovača – Grabovac – Rakovica (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 6). Nije to bila iznimka – jedno je vrijeme UNPROFOR prevezio učenike iz naselja Tržić do naselja Primišlje (HMDCDR-2, Uprava MO Kordun, kut. 1). Snage UN-a usto su pomagale školstvo osiguranjem goriva za učenike, za grijanje prostora i drugim oblicima pomoći⁴³, primjerice u općinama Drniš i Kostajnica (HMDCDR-2, SO Drniš, kut. 3 i SO Kostajnica, kut. 1). Boravak postrojbi UNPROFOR-a u školskim zgradama⁴⁴ bio je otežavajući čimbenik za školsku djelatnost. Vodeći djelatnici Općine i prosvjete Vrginmosta⁴⁵ pristali su da postrojba UNPROFOR-a nastavi boraviti u osnovnoj školi u Topuskom (HMDCDR-2, UNPROFOR, kut. 2). Škola u Jasenovcu služila je smještaju jordanske bataljuna. Oklopna vozila i druga prijevozna sredstva bila su u prostoru škole i njezinoj okolici (HMDCDR-2, SUP Okučani, kut. 77). Na području Okučana ostvareno je iseljenje snaga UN-a iz osnovne škole u Trnakovcu, čime je ta škola stavljena u rad (HMDCDR-2, SO Okučani, kut. 15). Odlaskom snaga UN-a iz zgrade osnovne škole u Dalju 1993. stvoreni su uvjeti za otvaranje srednje škole u Dalju (HMDCDR-4, kut. 51). Zbog dugotrajnoga korištenja i neplaćenih obveza, UNPROFOR je polovinom studenoga 1994. dobio od Općine Slunj zahtjev za iseljenje iz više značajnih prostora, među kojima i iz Srednje škole Slunj (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 1). Školske prostore za obrazovanje invalida u Udbini bangladeški je bataljun napustio u rujnu 1994., a prije toga, od početka rata, koristili su se za smještaj izbjeglica iz Gospića, Ogulina i drugih mjesta (HMDCDR-40, Srpski glas, veljača 1995.). Pitanje smještaja snaga UN-a nije ovisilo samo o upravama škola i lokalnim vlastima. Tajnica Ministarstva prosvjete zatražila je u svezi s tim problemom tumačenje Vlade “RSK-a”, tj. Ministarstva pravosuđa i uprave, s obzirom na to da su zemljište, zgrade i sredstva škole bili u državnom vlasništvu (po Zakonu o osnovnom i srednjem odgoju i obrazovanju) (HMDCDR 4, kut. 30). Prisutnost postrojbi upamćena je u životima učenika, o čemu svjedoči iskaz tadašnjega osnovnoškolca iz okolice Topuskoga: “Do škole sam išao pokraj baze UNPROFOR-a i oni su mi bili najbolji dio odlaska u školu.”⁴⁶

43 Pružanje potpore očitovalo se i u nabavi papira za tisak lista *Gliško* (OŠ “Nikola Demonja” Glina) od strane zapovjedništva francuskoga bataljuna smještenog u Glini (HMDCDR-40, list “Gliško”, 1994.).

44 Prema djelomičnom popisu, do 5. studenoga 1994. snage UN-a koristile su sljedeće škole za smještaj: Područnu školu Rodaljice, dio stare školske zgrade u Kistanjama, OŠ Topusko, školsko igralište OŠ “Milanka Kljajić” Blinja, škole u Jasenovcu i Rajiću (obje bez naknade) i staru zgradu škole u Tenji (tijekom boravka učinjena velika šteta na zgradi, sportskim terenima i opremi) (HMDCDR-4, kut. 31).

45 Za smještaj snaga UN-a na prostoru Općine Vrginmost postoji precizan popis smještajnih kapaciteta koji je napravila Komanda Vojnoga odsjeka Vojnić – Odjeljak Vrginmost, iz kojega je vidljivo da u nizu škola borave SVK i UNPROFOR (HMDCDR-2, kut. 1023-1). Sličan popis napravila je Komanda 15. ličkog korpusa SVK-a – podaci o objektima i zaposlenim osobama pri UN-u (HMDCDR-2, 15. korpus, rasuto gradivo).

46 Raif Okić, <http://www.telegram.hr/price/proveo-sam-rat-u-srpskoj-krajini-ovo-je-moja-intimna-prica-olujji/> [23. veljače 2016.]. Djeca su ometala redovite zadatke jordanske postrojbe u školi sela Borovca (HMDCDR-10, Stanica milicije Rajić, kut. 3).

3.4. *Financiranje plaća i štrajkovi nastavnika*

Republika Hrvatska dočekala je ratnu 1991. u nezavidnom gospodarskom stanju, što se osjetilo i u financiranju plaća nastavnika. U travnju 1990. Općina Knin upozorila je na to da za ožujak Samoupravna interesna zajednica odgoja i osnovnog obrazovanja ne može osigurati isplatu plaća⁴⁷ radnicima i druge potrebe iz te oblasti (HMDCDR-2, SO Knin, kut. 4). Plaće prosvjetara postale su neredovite ili su potpuno prestale pristizati zbog raskida pobunjenih općina s legalnim vlastima. Vlasti RH prestale su od 1. travnja 1991. uplaćivati plaće⁴⁸ u škole na području SAO Krajine, zbog čega su krajinske vlasti preuzele financiranje školstva i svih doprinosa (HMDCDR-18, Borba, 12. 9. 1991.). Na Kordunu je sedmero nastavnika iz Krstinje (Vojnić) otišlo u Karlovac po plaću za lipanj. Pritom je od njih zatraženo da potpišu izjavu kojom se stavljaju na raspolaganje Ministarstvu za prosvjetu i kulturu RH, što nisu učinili (HMDCDR-18, Politika, 10. 8. 1991.). Krajinski ministar financija Milan Bauk na sjednici Vlade "RSK-a" u rujnu 1991. iznio je podatak da samo općine Knin, Korenica i donekle Gračac podmiruju obveze (Rupić, 2007, dok. br. 102). Ministarstvo obrazovanja SAO Krajine iznijelo je početkom prosinca 1991. program financiranja⁴⁹ obrazovanja, ističući iznimno složenu situaciju, napose na području Banije i Korduna⁵⁰ (HMDCDR-4, kut. 51). Financiranje plaća nastavnika otežano se odvijalo čitavu šk. god. 1991./1992. Ministar je krajem siječnja 1992. zatražio od Vlade "RSK-a" utvrđivanje nove, povećane osnovice neto osobnih dohodaka nastavnika (HMDCDR-4, kut. 35). Predsjednik Općine Vrginmost poslao je u ožujku 1992. izaslanstvo prosvjetnih radnika potpredsjedniku Vlade "RSK-a" s napomenom da je Općina uplatila značajna sredstva u proračun "RSK-a", a plaće su ipak kasnile puna četiri mjeseca (HMDCDR-4, kut. 37). Predsjednik poslovnoga odbora Srednjoškolskoga centra Obrovac poslao je u ožujku 1992. dopis u kojem iznosi da je Općina Obrovac uplatila samo 11,7% svojih obveza (bilo je i "gorih" općina), pa su prosvjetari nakon dva mjeseca nedobivanja plaće obavijestili mjerodavna tijela (HMDCDR-2, Štab TO Obrovac, kut. 1). Slično je bilo i u Općini Knin, u čijem dopisu o troškovima prijevoza učenika iz ožujka 1992. stoji da su nastavnici primali pomoć umjesto plaće (HMDCDR-4, kut. 35). Ministar Knežević iznio je probleme isplate plaća u travnju 1992., a potom je Vlada usvojila odluku o isplati neisplaćenih dohodaka (Rupić, 2008b, dok. br. 79). Osnovna škola "Aleksa

47 Na težinu stanja upozoreno je i u zaključcima i stavovima nastavnika i roditelja učenika u osnovnom obrazovanju Općine Knin, u kojima stoji: "... koja se izražavaju kroz obezbeđivanje osobnih dohodaka kojima se ne mogu zadovoljiti ni elementarna prava za preživljavanje..." (HMDCDR-2, SO Knin, kut. 5).

48 U listopadu 1991. ministar obrazovanja ističe da radnici po nekoliko mjeseci nisu primili plaće (HMDCDR-4, kut. 51); također je izjavio da su škole u SAO Krajini "... našle se na udaru nove proustaške neofašističke HDZ vladajuće stranke, posebno od aprila ili maja mjeseca..." (HMDCDR-4, kut. 51).

49 Osobni dohoci određeni su prema osnovici prosječnih neto plaća radnika zaposlenih u organima uprave (HMDCDR-4, kut. 35).

50 Tehnička škola "12. januar" Vojnić zatražila je u travnju 1992. pomoć od Štaba TO Vojnić jer, kako je zapisano, do tada nitko nije financirao plaće radnika ni materijalne troškove (HMDCDR-2, OPŠTO Vojnić, rasuto gradivo). Iz budžeta Općine Okučani odobrena je pozajmica OŠ Okučani radi isplate plaće za ožujak 1992. (HMDCDR-2, SO Okučani, rasuto gradivo). U isplati plaća škole su morale usklađivati plaće djelatnika koji su povremeno boravili u postrojbama SVK-a, što je očito iz dopisa OŠ Vrginmost zapovjedniku 3. bataljuna iz kraja ožujka 1993. (HMDCDR-2, kut. 1018-7).

Šantić” zatražila je u svibnju 1992. od Izvršnoga savjeta Orolik da se omoguće sredstva za kupnju pet školskih dnevnika i novčana sredstva za isplatu plaća, a ako se to ne dogodi, učenici će biti poslani na prisilni odmor (HMDCDR-2, zbirka Istočna Slavonija, kut. 2). Korijen problema nalazio se u neplaćanju obveza od strane krajinskih općina.

Tijekom 1993. poteškoće u financiranju i isplati plaća izazvale su štrajkove i obustave nastave. Ministar prosvjete Milan Knežević odazvao se pozivu općinara i prosvjetara iz Vukovara u ožujku 1993. godine. Tada je dao obećanje o izvanrednom doplaćivanju rada u obrazovanju na području Srpske oblasti SBZS. Potom se uputio u Novi Sad, k predsjedniku Izvršnoga vijeća Vojvodine i predsjedniku Skupštine Vojvodine, tražeći novac za tu potrebu, no novac nije dobiven. U svojem je dopisu istaknuo da je za prvo tromjesečje 1993. za prosvjetu potrošeno 8% sredstava republičkoga budžeta, što je po njemu bila “... najviša procentualna brojka za 75 godina postojanja Jugoslavije” (HMDCDR-4, kut. 51). Sindikat radnika iz istočne Slavonije prekinuo je štrajk polovinom lipnja 1993. zbog djelomičnoga rješenja zahtjeva. No i dalje su prijetili štrajkom tražeći povećanje plaće u skladu s povećanjem troškova života i inflacijom od svibnja 1993. (HMDCDR-2, rasuto gradivo). U lipnju 1993. Aktiv direktora osnovnih škola Općine Mirkovci uspio je da Općina Mirkovci izdvoji novčanu pomoć i time spriječi štrajk radnika; Općina je do tada tri puta intervenirala u tom pogledu (HMDCDR-40, Mirkovačke novosti, 28. 6. 1993.). Problemima materijalnoga položaja prosvjetara bavio se i Izvršni savjet Srpske općine Tenja te je donio zaključak u kojem je naložena isplata sredstava iz budžeta Općine i druge mjere pomoći (HMDCDR-4, kut. 36). U drugoj polovini studenoga 1993. OŠ “V. S. Karadžić” Jankovci odaslala je lokalnim ustanovama dopis radi rješenja materijalnoga položaja radnika škole. U dopisu se upozorava na to da se kanilo ići u štrajk, no odustalo se zbog obećanja da će problem biti riješen. Stoga su sada ponovo zatražili razgovore s lokalnim tvrtkama da bi se osigurala zadovoljavajuća primanja (HMDCDR-2, zbirka Istočna Slavonija, kut. 1). U travnju 1994. sindikalna organizacija Prve osnovne škole Petrinja uputila je Vladi “RSK-a” zaključke u kojima stoji da će od 25. travnja stupiti u štrajk upozorenja ako se ne odgovori na njihove zahtjeve (HMDCDR-4, kut. 33). Tijekom istoga mjeseca već je trajala obustava rada u školama i vrtićima na području Općine Knin, a tražilo se i izglasavanje nepovjerenja ministru prosvjete (HMDCDR-4, kut. 33). Na sjednici Vlade u ožujku 1994. bilo je riječi o štrajku u Srednjoškolskom centru Knin zbog plaća, napose u usporedbi s plaćama Doma zdravlja Knin. Ministar financija Vojin Peurača tražio je da se drže zakona, po kojem materijalni troškovi idu na teret budžeta općine (Križe Gračanin i Radoš, 2012, dok. br. 66 i 108). U najtežem su položaju bili nastavnici na rubnim područjima, prometno loše povezanim ili u neposrednoj blizini bojišta, što je iskazano u dopisu OŠ “Milan Vranješ” Vrlika iz rujna 1994., koja je za svoje radnike tražila potrebna sredstva i da im se osigura stimulativni dio zbog rada u težim uvjetima, slično kao i radnicima iz Bratiškovaca⁵¹ i Bribirskih Mostina (HMDCDR-4, kut. 31). Sindikalna organizacija prosvjetnih radnika Općine Slunj odlučila je početi sa štrajkom

51 U studenome 1992. OŠ “Damjan Dobrota” Bratiškovci upozorila je na destruktivni rad pojedinaca i grupa koji su doveli do prekida nastave. K tome, škola nije uspijevala nabaviti osnovna sredstva za nastavni rad – kredu i potrošni materijal (HMDCDR-13, kut. 7).

21. veljače djelomično, a od 28. veljače trajno, u prvom redu zbog neredovitih i niskih osobnih dohodaka (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 2). Nije poznato kako je ta odluka izvršila, no dvodnevni štrajk djelatnika OŠ Slunj u travnju 1995. prekinut je spremnošću Općine da isplati materijalne troškove (HMDCDR-40, Srpski glas, 17. 4. 1995.). U Plaškom je 5. travnja 1995. prestao štrajk, započet 3. travnja, dogovorom predstavnika Općine i predstavnika osnovne i srednje škole (HMDCDR-2, SO Plaški, kut. 1).

3.5. Međunarodna pomoć školstvu u "RSK-u"

U nemoći krajinskoga gospodarstva da, iscrpljeno ratnim djelovanjima i ograničenim proizvodnim mogućnostima, odgovori na potrebe školstva, prosvjetni radnici obraćali su se međunarodnim ustanovama za raznoliku pomoć. Od UNICEF-a je stizala humanitarna pomoć školama, primjerice na području Općine Petrinja. Individualni školski pribor imao se podijeliti svim učenicima 1. i 2. razreda, ostatak individualnoga pribora svim učenicima 3. i 4. razreda u seoskim područnim školama, a preostala količina imala je biti predana djeci bez sredstava za njegovu nabavu i djeci poginulih boraca (HMDCDR-2, kut. 1077-1). Podatke za pomoć UNICEF-a poslala je OŠ "Nikola Tesla" Vrhovine Ministarstvu prosvjete tražeći pomoć u obnovi centralne škole u Vrhovinama, Područne škole Glavace i Područne škole Turjanski (HMDCDR-2, rasuto gradivo). Osnovna škola Pakrac⁵² obratila se i UNHCR-u radi adaptacije škole ili izgradnje nove škole. Škola je, naime, cijelu 1992./1993. radila u teškim uvjetima, bez odgovarajućega prostora⁵³, bez struje i vode, u prostorijama koje se zimi nisu mogle grijati (HMDCDR-15, kut. 5). Komesarijat za izbjeglice "RSK-a" u svojem je izvješću Vladi "RSK-a" iz srpnja 1994. potvrdio da je preko UNICEF-a osigurao pomoć u nastavnom materijalu, no to nije ni približno zadovoljilo potrebe. Preko UNHCR-a dobili su određenu količinu goriva za potrebe prijevoza učenika u osnovnim školama sjeverne Dalmacije i Like te manje količine goriva za grijanje bolničkih prostorija i nekoliko škola (HMDCDR-4, kut. 33). Prvo polugodište šk. god. 1994./1995. u Općini Krnjak završeno je unatoč prekidu u studenome 1994. godine. Općina je uspješno riješila prijevoz učenika, no vladala je nezainteresiranost roditelja za popravak školskih objekata i pripremanje drva za grijanje škole (HMDCDR-40, Krnjačke novine, siječanj 1995.). Regionalni komesarijat za izbjeglice za Baniju i Kordun izvijestio je o pomoći UNHCR-a od 49 tona nafte za prijevoz učenika i potrebe domova zdravlja, a Komesarijat za izbjeglice "RSK-a" u suradnji s UNICEF-om osigurao je 290 kompleta školskoga pribora, pribor za likovni odgoj, nogometne i odbojkaške lopte i mreže (HMDCDR-40, Srpski glas, veljača 1995.). U veljači 1995. Općinsko povjerenstvo za izbjeglice Drniš podijelilo je 33 kompleta udžbenika u OŠ "Spiridon Aksentijević"⁵⁴ te predalo kemijske olovke i slikovnice koje su dobili iz Beograda (HMDCDR-2, SO

52 Sekretar društvenih djelatnosti Općine Pakrac u izvješću iz ožujka 1995. upozorio je na problem s novcima u posjedu voditeljice grupe "MOST" koji su bili namijenjeni OŠ Pakrac (HMDCDR-15, kut. 11).

53 Dio Općine Pakrac koji je ostao pod vlašću pobunjenika nije imao škole, pa su za obavljanje nastave prilagodili trgovinu i gostionicu, a po selima seoske domove (HMDCDR-15, kut. 5).

54 Škola je 24. svibnja 1995. zatražila od Općine Drniš novac za kupnju mehaničkoga pisačega ćiriličnog stroja, što dovoljno govori o stanju i mogućnostima rada te škole (HMDCDR-2, SO Drniš, kut. 3).

Na osnovu člana 4. Zakona o strajku RSK, Sindikalna organizacija prosvjetnih radnika opštine Slunj, na sastanku održanom 10. februara 1995. godine, donosi:

O D L U K U
o
stupanju u strajk.

СКУПШТИНА ОПШТИНЕ СЛУЊ
ИЗВРШНО ВЈЕЩЕ

Прилог број: 13.08.1995			
Ср. бр.	Број	Датум	Вредност
01	59/1		

1. Prosvjetni radnici opštine Slunj donose odluku o stupanju u strajk iz slijedećih razloga:

- Materijalni položaj zaposlenih u obrazovanju i vaspitanju u toku prethodne tri godine krajnje je nepovoljan. Naknada za uloženi trud u prethodnom periodu sastojala se od neredovnih i niskih ličnih dohodaka. U posljednja četiri mjeseca određena je cijena rada za nasu djelatnost po jedinici koeficijenta 39,00 novih dinara, što preračunato u dinare iznosi od 120 do 160 dinara, zavisno o stručnoj spremi i radnom stazu.

- Na osnovu ovakvog materijalnog položaja upucivali smo konkretne zahtjeve Ministarstvu prosvjete, preko Regionalnog odbora sindikata prosvjetnih radnika za Kordun, Baniju i Zapadnu Slavoniju, i nadležnim organima opštine. Od spomenutih organa slijedile su reakcije u vidu vatrogasnih mjera, ali do danas nije sistematski riješena ova problematika.

- Respektujemo vrijeme i okolnosti u kojima radimo i egzistiramo, ali se, istovremeno, ne možemo pomiriti sa činjenicom da se u našem okruženju mnogi građani bogate na različite načine, što određena moralna načela ne dopustaju nama prosvjetarima, a istovremeno nas odgovorni ubjeđuju da se strpimo radi patriotskih obaveza i nekih drugih subjekata u društvu koji su u sličnom položaju. Posto se razrješene političke situacije još ne nazire, ne možemo dozvoliti da padnemo u ponor siromastva, prema kojem već klizimo.

Zbog toga zahtjevamo:

a) Da nam Ministarstvo prosvjete osigura cijenu rada od 70 dinara po postojećim koeficijentima, počevši od 01. januara 1995. godine, sa krajnjim rokom isplate do 10. u mjesecu za protekli mjesec.

b) Da nam opština osigura redovnu isplatu naknade za topli obrok, počevši od mjeseca januara 1995. godine.

2. Na osnovu Zakona o strajku, ukoliko strajkački odbor u vremenu od 10. do 20. februara 1995. godine povoljno ne razriješi sa nadležnim organima sve naše zahtjeve, stupamo u strajk, sa osiguranjem minimuma procesa rada u trajanju od 30 minuta po školskom času, počevši od 21. februara 1995. godine do 27. februara 1995. godine. Ukoliko se i u navedenom periodu ne udovolji našem zahtjevu, stupamo u totalni strajk, bez osiguranja minimuma procesa rada, počevši od 28. februara 1995. godine do dana ispunjenja našeg zahtjeva.

Drniš, kut. 2). U ožujku 1995. dojavljeno je da je UNHCR podijelio određenu količinu obuće učenicima OŠ Krnjak⁵⁵ (HMDCDR-2, kut. 1023-1). Komesarijat za izbjeglice Banije i Korduna – Povjereništvo Slunj obavijestio je OŠ Slunj da je stigao školski pribor, od kojega je dio bio namijenjen Područnoj školi Primišlje (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 2).

4. Učenici i nastavnici – život u ratu

4.1. Migracije učenika i nastavnika tijekom 1991. godine

Sve žešći sukobi između regularnih postrojbi RH i pobunjenih Srba potpomognutih postrojbama JNA, vođeni u seoskim i gradskim naseljima, izazivali su od ljeta 1991. izbjeglička kretanja pojedinaca i obitelji prema Srbiji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Nakon sukoba hrvatske policije i srpskih pobunjenika u Borovu Selu početkom svibnja 1991., u Smederevo⁵⁶ je pristiglo dvadesetak srpskih obitelji (HMDCDR-18, Politika, 29. 6. 1991.). Srednjoškolski centar “Nina Maraković” Kostajnica u kolovozu 1991. objavio je da učenici mogu nastaviti školovanje u bilo kojoj školi u Bosni i Hercegovini ili u Srbiji i Crnoj Gori (HMDCDR-2, kut. 1067-1). U jesen 1991. u Srbiju i Vojvodinu pristizale su iz Slavonije srpske obitelji s djecom, od kojih je dio završio u Beogradu. Među njima je djelovao učitelj Vujić R. iz Vukovara, koji je izjavio da su djeca imala problema s materinim jezikom, nisu znala ćirilicu i imala su poteškoća zbog različitosti školskih programa RH i Republike Srbije, npr. u matematici (HMDCDR-18, Politika, 4. 11. 1991.). I na područje Mačve (Srbija) pristizale su izbjeglice iz istočne Slavonije. Općina Bogatić pobrinula se pribaviti udžbenike, odjeću i obuću za učenike-izbjeglice (HMDCDR-18, Borba, 14. 10. 1991.). Ministar prosvjete Srbije Danilo Ž. Marković izjavio je na konferenciji za novinare da će sva djeca izbjeglice iz Slovenije i Hrvatske biti primljena u škole u Srbiji (HMDCDR-18, Politika, 29. 8. 1991.). U studenome 1991. s područja Hrvatske u Srbiji je boravilo oko 8000 u vojvođanskim i gotovo 7000 učenika u beogradskim školama. Školska odjeljenja dosegala su 40-50 učenika, a najveći broj roditelja htio je djecu zadržati baš u Beogradu. Najviše srednjoškolaca, osim u glavnom gradu, bilo je u Novom Sadu (1035) i Somboru (910), iako se pretpostavljalo da je broj za 30% veći jer se nisu svi prijavljivali javnoj upravi (HMDCDR-18, Borba, 6. 11. 1991.). U studenome 1991. u Somboru se školovalo 850 osnovaca i 600 srednjoškolaca izbjeglica iz ratom zahvaćenih prostora (HMDCDR-18, Politika, 20. 11. 1991.). Pojedini spisi iznose nam u kakvu su se položaju našli nastavnici i njihove obitelji u novim sredinama. Primjer je izbjeglička obitelj iz Zadra koja je od ljeta 1991. boravila u Beogradu, gdje je majka besplatno predavala dopunsku nastavu matematike i fizike. U dopisu Općini Obrovac za dodjelu stambenoga prostora otac obitelji upozorava, među ostalim, na to da je mlađi sin napadnut u Beogradu, “... provociran da je Hrvat zato što neće da prihvati ekavski već govori ijekavski kao i ja i što veliča Krajinu, itd”

55 Osnovna škola Krnjak dobivala je minimalna sredstva od Općine Krnjak, a prijevoznih sredstava bilo je nedovoljno (HMDCDR-40, Krnjačke novine, studeni 1994.).

56 Od 21. svibnja četrnaestero djece osnovnoškolaca počelo je pohađati OŠ “J. J. Zmaj” u Smederevu, gdje su i dovršili školsku godinu (HMDCDR-18, Politika, 29. 6. 1991.).

(HMDCDR-2, Štab TO Obrovac, kut. 6). Među izbjeglima iz hrvatskih gradova bila je i obitelj Stevović iz Rijeke, koja je grad napustila 22. studenoga 1991. godine. Nakon boravka u Beogradu, suprug je dobio posao pomoćnika ministra pravosuđa “RSK-a”, a supruga Milica – nastavnica razredne nastave – bila je nezaposlena (HMDCDR-2, rasuto gradivo). Nastavnik Dragičević V. otišao je iz osnovne škole u Vrbovskom, potom radio u OŠ “Medviđa”, a na kraju je poslao zahtjev za dobivanje radnoga mjesta u OŠ “Nikola Tesla” Vrhovine (HMDCDR-2, SO Vrhovine, kut. 1). Elaborat prof. dr. Slobodana Komazeca, koji se bavio programom i politikom povratka izbjeglica, pokazao je da među izbjeglicama ima mnogo intelektualaca i obrazovanih ljudi raznih profila (oko 5000), koje je trebalo vratiti i uključiti u ustanove. Po njemu, svakoga tko se ne odazove trebalo je smatrati izdajicom, isključiti ga iz popisa prognanih ili izbjeglica i oduzeti mu stečena prava (Rupić, 2008b, dok. br. 83).

4.2. Nastavnici i učenici u ratnim postrojbama

Prosvjetni radnici bili su uključeni u pobunu i rat kao vojnici, i zapovjednici,⁵⁷ zbog čega su škole učestalo tražile od mjerodavnih ustanova njihovo otpuštanje za potrebe nastave. Direktor škole u Viduševcu kraj Gline, Dragić S., boravio je na ratnom položaju u Donjem Selištu. Za hrvatska naselja Općine Glina u kojima je do rata radio rekao je: “... u ovim mjestima gdje sam ja radio pretežno su nastavu izvodili Srbi” (HMDCDR-40, Srpska nova riječ, 28. 8. 1991.). Direktor Školskoga centra “25. maj” u Dvoru na Uni obnašao je dužnost oficira za odnose s javnošću među ustanovicima na Šamarici (HMDCDR-18, Narodna armija, 28. 9. 1991.). U veljači 1992. odobrena je demobilizacija desetak redovitih učenika Srednje škole Plaški radi nastavka redovitoga školovanja (HMDCDR-2, SO Plaški, kut. 1). U članku “Sa ratišta u školske klupe” prikazan je slučaj dvojice učenika koji zbog sudjelovanja u ratu nisu mogli na vrijeme pohađati Srednjoškolski centar “Rade Končar”, nego su gotovo četiri mjeseca proveli na ratištu u ulozi vodiča (HMDCDR-40, Srpska nova riječ, 18. 5. 1992.). Osnovna škola “Dositej Obradović” Žegar zatražila je otpuštanje devetorice nastavnika, među kojima je bio i zapovjednik čete TO Žegar (HMDCDR-2, Štab TO Obrovac, kut. 1). Direktor OŠ “Nikola Tesla” Knin boravio je sa svim vojno sposobnim nastavnicima na ratištu, pa je škola u ožujku 1993. tražila od Ministarstva obrane da ga se oslobodi obveze da bi mogao voditi školu (HMDCDR-2, rasuto gradivo). U Mirkovcima je dužnost ratnoga zapovjednika obnašao profesor Egić V.⁵⁸, koji je poslije obavljao dužnost predsjednika Izvršnoga savjeta Mirkovci (HMDCDR-40, Vojska Krajine, listopad-studeni 1993.). Zrnić S. iz sela Kričke poslao je u rujnu 1994. molbu za dodjelu stana Komisiji za stambena pitanja Drniš. Kao maloljetni pripadnik SVK-a, bio je ranjen u borbama, a sestra mu je pohađala Srednju školu Knin, pa su oboje imali potrebu za novim smještajem (HMDCDR-2, SO Drniš, kut. 4).

57 U lipnju 1991. za načelnika Stanice javne sigurnosti postavljen je P. Uzelać, nastavnik likovnoga odgoja iz Vrhovina (HMDCDR-4, kut. 37).

58 U posljednjoj Vladi “RSK-a”, krajem srpnja 1995., imenovan je ministrom energetike i rudarstva (HMDCDR-40, Graničar, 29. 7. 1995.); član SDS-a srpskih zemalja i skupštinski poslanik (Ružić, 2013, 300).

4.3. Promjene broja učenika – utjecaj na školska odjeljenja

Odlazak djece u izbjeglištvo u mnogim je sredinama, napose onima izloženim ratu, a pogotovo u manjim naseljima na slabije razvijenim područjima “RSK-a”, imao veliki utjecaj na formiranje školskih odjeljenja. Istodobno su pak dolazila djeca iz drugih krajeva Hrvatske, ali im nije bilo uvijek moguće i osigurano školovanje. S tim se problemima, primjerice, suočavala Mjesna zajednica Kordunski Ljeskovac, koja je o tome obavijestila Općinu Slunj upozoravajući na neodvijanje nastavnoga procesa (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 6). Na povećanje broja učenika upozorila je OŠ “V. S. Karadžić” Gradusa isticanjem da se krajem kolovoza 1992. povratkom djece iz izbjeglištva broj učenika povećao sa 177 na 260 (HMDCDR-2, SO Caprag, kut. 2). Osnovna škola Knin obavijestila je Ured Visokoga komesarijata UN-a za izbjeglice u Kninu u studenome 1992. da škola ima 228 izbjeglih učenika, 36 bez jednoga ili obaju roditelja, 44 izrazito siromašna učenika i 274 učenika putnika (HMDCDR-2, rasuto gradivo). U prosincu 1992. Općina Kostajnica upozorila je Vladu “RSK-a” na radne uvjete i povećanje broja učenika – osnovaca i srednjoškolaca bilo je ukupno 1300 (HMDCDR-2, SO Kostajnica, kut. 2). Općina Knin izvijestila je Vladu “RSK-a” da Knin ima 8000 učenika, od toga 3200 putnika, a opterećenje za općinski budžet stvarali su troškovi boravka preko 10 tisuća izbjeglica (HMDCDR-4, kut. 29). U 1994. Izvršni savjet Kostajnice osvrnuo se na povećanje broja stanovnika, zbog čega je u šk. god. 1994./1995. u srednjoj školi bilo upisano novih sedam odjeljenja. Stoga je pod hitno trebalo barem djelomično obnoviti zgradu OŠ “Vuk Karadžić” (HMDCDR-2, SO Kostajnica, kut. 1).

4.4. Školski stanovi i smještaj nastavnika

Smještaj prosvjetnih radnika i raspolaganje stambenim prostorom u posjedu škola bio je trajan problem krajinskoga školstva. Osnovna škola Slunj obavijestila je Općinu da je osamnaest stanova tijekom rata bespravno useljeno, zbog čega je već bila zatražena deložacija (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 1). Osnovna škola Pakrac imala je do polovine 1993. samo dva nastavnika u vlastitim kućama, a ostali su bili izbjeglice (HMDCDR-15, kut. 5). U lipnju 1994. Općina Pakrac traži od Ministarstva prosvjete gradnju objekata za smještaj 40 radnika, od kojih je bilo dvadesetak izbjeglica s područja zapadne Slavonije (HMDCDR-4, kut. 30). Prosvjetni radnici Općine Glina uputili su početkom ožujka 1994. Općini Glina zahtjev u kojem tvrde da žive na rubu egzistencije i da se u tri ratne godine ništa nije ulagalo u škole. U školske su se stanove uselile druge osobe, zbog čega su nastavnici odlučno tražili da Općina napokon deložira stanare školskih stanova⁵⁹ koji su se u njih nasilno i protupravno uselili (HMDCDR-2,

⁵⁹ Mjesna zajednica Nova Kršlja obavijestila je Centar za osnovno i srednje obrazovanje Slunj o odluci da što prije započne nastava u osnovnoj školi, da se oslobode školski prostori, napose da se iseli bračni par Tepavac (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 5). Osnovna škola “7. banijska brigada” Mečenčani zatražila je od Vlade odobrenje raspolaganja sa četiri školska stana budući da su većinu stanova posjedovali bivši radnici škole koji su se smatrali nositeljima stanarskoga prava (HMDCDR-4, kut. 31). Osnovna škola “Nikola Tesla” Knin upozorila je u srpnju 1995. na veliki broj nastavnika s neriješenim stambenim pitanjem i stanove koje koriste treće osobe (HMDCDR-2, rasuto gradivo).

SO Glina, kut. 2). Osnovna škola “Jovan Lazić” Beli Manastir poslala je zahtjev za suglasnost na raspolaganje stanovima u vlasništvu škole. Naime, radilo se o stanu iz kojega je na slobodni teritorij RH otišla djelatnica škole, a u njega se uselila izbjeglica iz Osijeka (HMDCDR-4, kut. 31). Srpska općina Tenja donijela je u listopadu 1993. zaključak u kojem se, pored ostaloga, traži hitno rješavanje stambenoga pitanja djelatnika osnovnih škola (HMDCDR-4, kut. 36). Slučaj učiteljice razredne nastave Sanje Vurdelje iz Šida ogledan je primjer obnove nastave u razrušenom naselju. Došavši u Nijemce⁶⁰, suočila se s brigom o pronalasku smještaja za sebe i dijete te uvođenjem u nastavu djece-izbjeglica, većinom iz zapadne Slavonije. Vlastitim trudom pronašla je stolove i ogrjev, a uz pomoć vojske osposobila kuću za nastavu i osobni smještaj. Na kraju je stekla iznimno priznanje – proglašena je najdražom učiteljicom Savezne Republike Jugoslavije (HMDCDR-40, *Novosti mirkovačke opštine*, 24. 11. 1993.). Ministarstvo prosvjete izvijestilo je u opširnom dopisu iz studenoga 1994. Sekretarijat Vlade “RSK-a” i Ministarstvo za urbanizam o otuđenoj ili zauzetoj imovini (stanovi i školski objekti) po regijama i općinama “RSK-a” (HMDCDR-4, kut. 31). Osnovna škola “Nikola Tesla” Knin zatražila je u srpnju 1995. od Odjela za urbanizam grada Knina deložaciju dviju nastavnica koje, iako su dobile stanove na uporabu, ne koriste se njima nego su stanove koristile treće osobe (HMDCDR-2, rasuto gradivo).

4.5. Manjak nastavnika u školama “RSK-a”

Događaji tijekom srpske pobune i agresije na RH odrazili su se na život i djelovanje nastavnika srpske nacionalnosti koji su tijekom 1991. počeli pružati aktivan otpor vlastima RH i odlaziti u naselja pod vlašću pobunjenih Srba. U zapisniku Općine Gračac stoji da je privremeno aktivirano osam nastavnika koji su izbjegli i da postoji problem neredovitih osobnih dohodaka (HMDCDR-2, SO Gračac, kut. 1). Na području Općine Slunj tijekom 1992. nastavni proces nije bio potpuno ostvaren zbog nedostatka nastavnoga kadra. Na području Primišlja⁶¹ uopće nije bilo razredne nastave, a na cjelokupnom području OŠ Cetinograd nije bilo nastave (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 1). U Područnoj školi Perjasica (OŠ “Radoš Vujčić” Veljun) postojao je problem nedostatka stručnoga osoblja, što je utjecalo na obrazovanje učenika (HMDCDR-2, Uprava MO Kordun, kut. 1). U Mlaci kraj Jasenovca savjet mjesne zajednice odlučio je polovinom kolovoza 1992. da se pronađu nastavnici⁶², a potom preseli UNPROFOR iz škole. U isto je vrijeme odlučeno da se od radničkoga savjeta OŠ Bosanska Dubica zatraži dvoje nastavnika za rad u Mlaci (HMDCDR-2, SO Okučani, kut. 16). Početak šk. god. 1992. u Borovu Naselju dočekan je s nedostatkom profesora matematike, fizike, informatike, elektrostruke i stranih jezika (HMDCDR-40, *Vukovarske novine*, 19. 9. 1992.). Prema izvješću ministra prosvjete “RSK-a”, manjak se više osjećao u srednjem školstvu,

⁶⁰ Škola u Nijemcima pripadala je OŠ “Slobodan Bajić” iz Šidskih Banovaca kao izdvojeno odjeljenje.

⁶¹ Uz pomoć postrojbe TO Primišlje osiguran je topli obrok, pa se mogla pojačati satnica pojedinih glavnih predmeta. Demobilizacijom dvojice nastavnika nastava u nižim razredima započela je 6. travnja 1992. (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 1).

⁶² Nastavnici su obavljali i druge civilne službe; primjer je Borović M., nastavnica iz Jasenovca, koja je početkom prosinca 1992. izabrana za predsjednicu Mjesne zajednice Jasenovac (HMDCDR-10, kut. 77).

zbog nedostatka stručnih kadrova (HMDCDR-4, kut. 51). Iz elaborata Ministarstva prosvjete iz srpnja 1992., usporedbom podataka i stvarnoga stanja uočen je u osnovnim školama nedostatak 73 nastavnika razredne nastave i 98 nastavnika predmetne nastave (srpskoga jezika, stranoga jezika, glazbene i likovne kulture i dr.) i primijećeno da će idućih 10-15 godina svake godine odlaziti oko 7% nastavnika (mirovina), uz određenu očekivanu pokretljivost nastavnoga osoblja. Posebno je istaknuta trajna potreba za obrazovanjem određenih obrazovnih profila: nastavnik razredne nastave, nastavnik srpskoga jezika, nastavnik stranoga jezika, nastavnik povijesti i nastavnik predškolskoga odgoja (HMDCDR-4, kut. 51).

Nastava se održavala unatoč manjku stručnih kadrova⁶³, što potvrđuje izvješće o radu OŠ "R. Grmuša-Ć. Madžarac" sela Šibine kraj Gline. U šk. god. 1992./1993. radilo je osam nastavnika razredne nastave, od kojih jedan nestručan, i devet nastavnika predmetne nastave, od toga nestručni za glazbeni i likovni odgoj te engleski jezik i povijest (HMDCDR-2, SO Glina, kut. 6). Iz rujna 1992. dostupan nam je podatak da je B. N. iz Zagreba u nedostatku kadrova raspoređena za nastavnika razredne nastave OŠ Krnjak, Područne škole Gornji Skrad (HMDCDR-2, SO Krnjak, kut. 1). Duduković A. iz Zagreba radila je do rata u Zavodu za školstvo RH kao školski savjetnik za predškolski uzrast na području Korduna i Like. Namjeravala je, prema izvaji iz 1993., doći za stalno u "RSK" i pružiti stručnu pomoć školama u "RSK-a" (HMDCDR-2, rasuto gradivo). S pitanjem kadrova suočavala se OŠ "V. S. Karadžić" Gradusa, jer prijam kadrova nije odgovarao struci i stupnju obrazovanja, a oni koji su došli 1993. iz RH nakon kraćega vremena vraćali su se u RH (HMDCDR-2, kut. 1095-6). Osnovna škola Slunj iskazala je potrebu da u šk. god. 1993./1994. pronađe profesore engleskoga jezika, njemačkoga jezika, tjelesne i glazbene kulture (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 1). Prof. Badža upozorio je na niz poteškoća u djelovanju obrazovno-odgojnih ustanova u sjevernoj Dalmaciji (Knin, Obrovac, Benkovac, Drniš). Među njima je spomenuo veoma težak materijalni položaj prosvjetnih radnika; kadrovske probleme odnosno nedostatak određenih profila, posebno za engleski jezik, matematiku, informatiku; "bijeg" prosvjetnih radnika u druge, bolje plaćene profesije i neriješeno pitanje privremenoga otpusta nastavnika vojnih obveznika (HMDCDR-40, Vojska Krajine, veljača-ožujak 1994.). Krajem šk. god. 1993./1994. za područje Općine Obrovac utvrđen je manjak kadrova u srednjoj školi, čime je mogla biti dovedena u pitanje nova školska godina (Holjevac Tuković i Ružić, 2013, dok. br. 23). Pojedini nastavnici odlazili su u mirmije i razvijene općine "RSK-a", o čemu govori potvrda Mjesne zajednice Mogorić iz kolozoza 1994. o odlasku braćnoga para Ljubojević (izbjeglice iz Gospića) iz Mogorića u Beli Manastir, gdje su oboje kao prosvjetni radnici dobili stalni posao i smještaj (HMDCDR-2, SO Gračac, kut. 4). Općina Slunj upozorila je na sjednici u veljači 1995. na to da zbog neriješenoga položaja prosvjetara na razini "RSK-a" stalno odlaze kvalitetni kadrovi (HMDCDR-2, SO Slunj, kut. 4). Ministra prosvjete Ratkovića obavijestili

63 U dopisu Vladi "RSK-a" krajem lipnja 1994. izvjesni Ranitović M. upozorio je na težinu stanja u Mjesnoj zajednici Dubica na razini školstva i zdravstva. U osnovnoj školi polovina nastavnoga kadra bila je bez potrebnih kvalifikacija, a k tome je doveden profesor engleskoga jezika koji je zapravo bio "... nastavnik (?) ruskog jezika ignorišući profesora engleskog jezika" (HMDCDR-4, kut. 30).

su u ožujku 1995. prosvjetari Općine Knin da je u prethodnoj godini osnovne i srednje škole napustilo čak 66 nastavnika i profesora (Ružić, 2013, 283).

4.6. Školovanje učenika iz “RSK-a” u Saveznoj Republici Jugoslaviji

Na nekim područjima “RSK-a” stanje i mogućnosti školovanja bili su toliko teški, a posljedice ratne 1991. toliko razorne, da je veliki broj učenika, napose srednjoškolaca, bio primoran svoje obrazovanje provesti izvan matičnoga područja. Općina Pakrac u nizu spisa predočuje školovanje djece iz svoje općine na području Vojvodine i u drugim mjestima izvan općine. Za šk. god. 1992./1993. dogovoren je i osiguran smještaj i školovanje za oko 250 srednjoškolaca u Subotici⁶⁴ (HMDCDR-4, kut. 37). U srpnju 1993. sekretar društvenih djelatnosti izvijestio je Ministarstvo prosvjete “RSK-a” da je u protekloj godini 189 učenika pohađalo srednju školu u Subotici (HMDCDR-15, kut. 5). Zbog financijske neimaštine Općine Pakrac poslan je dopis Visokom komesarijatu za izbjeglice u Beogradu da pomogne sedmero učenika u pronalaženju smještaja u Subotici (HMDCDR-15, kut. 11). Općina Pakrac tražila je u studenome 1993. od iste ustanove odobrenje za smještaj i školovanje učenika kojih je tada na Paliću kraj Subotice bilo 152 (HMDCDR-15, kut. 11). Ministar Stevo Ratković dao je početkom lipnja 1994. odobrenje da djeca srednjoškolskoga uzrasta s područja Općine Pakrac pohađaju nastavu u srednjim školama u Subotici i Somboru⁶⁵ (HMDCDR-4, kut. 51). Djelovanjem srednje škole u Okučanima smanjio se broj učenika u Vojvodini, o čemu govori spis iz rujna 1994. navodeći 76 učenika u Okučanima i 104 učenika u Subotici i Somboru (HMDCDR-4, kut. 37). Krajem prosinca 1994. koordinator Ministarstva prosvjete – odjeljenja u Beogradu profesor Dušan Đaković u dopisu ministru prosvjete Ratkoviću iznio je podatak o oko 25 tisuća krajinskih učenika koji polaze školu u Republici Srbiji (HMDCDR-2, rasuto građivo).

4.7. Učenici iz “RSK-a” na obrazovanju u Grčkoj i Italiji

U 1995. učenici iz “RSK-a” dobili su priliku pohađati nastavu i provesti ljetni odmor u stranim zemljama. Ministarstvo prosvjete zatražilo je devizna sredstva od Sekretarijata Vlade “RSK-a” radi boravka i školovanja učenika osnovnoškolaca od 2. do 4. razreda iz sjeverne Dalmacije u Italiji⁶⁶. Do tada je već otišlo šezdeset učenika, a do kraja ožujka trebale su otići još dvije skupine po 116 učenika, s njima četrnaest nastavnika i jedan koordinator. Pokrovitelj troškova boravka bila je organizacija Pokret

64 U srpnju 1993. sekretar je u dopisu UNHCR-u iznio da su djeca smješšana u školi “Ivo Lola Ribar” na Paliću, s njima rade četiri odgojitelja i jedna medicinska sestra, koji nisu dobivali plaće, a Općina Pakrac nije im to mogla osigurati, stoga mole da im UNHCR pomogne u tome (HMDCDR-15, kut. 11). Školovanje učenika pratili su problemi. Zbog peticije učenika roditelji su došli u Suboticu i izvidjeli stanje. Odbor roditelja potom je obavijestio Općinu Pakrac da je bilo nepravilnosti u radu i da stoga traže otkaz za dvoje odgojitelja koji su radili s djecom u Subotici (HMDCDR-15, kut. 5).

65 U dopisu Općine Pakrac od 6. lipnja 1994. stoji da već treću godinu učenici pohađaju nastavu u Subotici, od kojih je 153 smješteno na Paliću i šest u Somboru.

66 Osnovna škola “Jovo Martić” Kistanje zatražila je od Ministarstva obrane da odobri Jokić B. iz Područne škole “Dušan Balač” Ervenik putovanje kao pratitelja učenika na dvomjesečnom školovanju u Italiji (HMDCDR-2, MO Uprava Sjeverna Dalmacija, kut. 1).

solidarnosti za mir iz Bergama (HMDCDR-4, kut. 33). Izvjestan broj učenika pohađao je školu u Grčkoj. Prema vijesti iz 1995., među skupinom od stotinu djece iz “RSK-a” bila je i grupa od dvadesetero djece izbjeglica od 2. do 4. razreda OŠ “Boro Mrkobrad” iz Vrginmosta, koja je otputovala na šestomjesečno školovanje. Nastava se odvijala na materinjem jeziku, a po završetku školske godine učenicima je omogućeno jednomjesečno ljetovanje⁶⁷ (HMDCDR-40, Srpski glas, veljača 1995.). U veljači 1994., suradnjom grada Beograda i društva grčkih gradova, omogućen je odlazak učenika na školovanje u Grčku. Oko petsto učenika iz Srbije, Crne Gore i “RSK-a” koji su ostali bez jednoga ili obaju roditelja otišlo je na polugodišnje školovanje u 26 gradova Grčke. Nastava se održavala u odjeljenjima s po dvadesetero djece, po specijaliziranim programima, pod vodstvom učitelja koji su došli s djecom (HMDCDR-18, Borba, 25. 2. 1994.).

4.8. Posebnosti u radu krajinskoga školstva

U krajinskim spisima sačuvani su nam podaci o položaju i potrebama preostalih hrvatskih obitelji i njihovih članova koji se nisu mogli školovati ili su tražili bolje mogućnosti obrazovanja ili su pak živjeli u nepovoljnim uvjetima. U barem jednom slučaju roditelj je preko međunarodnih ustanova tražio za svoje dijete odlazak u slobodne dijelove Hrvatske. U molbi povjerenika Vlade RH za Općinu Knin od 4. studenoga 1992. koordinatoru civilnih poslova UNPROFOR-a Knin zatražen je neometan odlazak A. Mrđena (1984.) iz “RSK-a”. Naime, njegova se majka obratila povjereniku s molbom da se njezinu sinu preko koordinatoru civilnih poslova UNPROFOR-a Knin omogući nesmetan odlazak iz Siverića u Šibenik “... zbog nastavka školovanja u Šibeniku jer osnovna škola u Siveriću ne radi” (HMDCDR-2, UNPROFOR, kut. 3). Posebno je zanimljiv slučaj obitelji Lamza⁶⁸ iz Gline iz listopada i studenoga 1992. godine. Kroz razmjenu dopisa između Općine Gline, UNPROFOR-a i Vlade “RSK-a” vodio se postupak oko odlaska njihovo dvoje djece na srednjoškolsko obrazovanje u Sisak. Ministarstvo unutarnjih poslova “RSK-a” odobrilo je 12. studenoga 1992. odlazak A. i N. Lamza na školovanje u Sisak. Predsjednik Općine uputio je 23. studenoga 1992. Vladi “RSK-a” dopis o pitanju mogućega povratka djece na ljetne praznike u Glinu. Prekogranično kretanje djece između dvije zaraćene strane bio je neuobičajen i osjetljiv slučaj s kojim se suočila općinska uprava Gline (HMDCDR-2, SO Gline, kut. 6). Položaj preostalih Hrvata u krajinskom školstvu opisuje nam i molba Ivana Klarića iz Vukmanića Općini Krnjak iz svibnja 1995. godine. U njoj traži da mu se odobri kupovina benzina po regularnoj cijeni budući je njegova kći Ivana jedini polaznik 1. razreda osnovne škole u Cerovcu, pa ju je morao prevoziti osobnim automobilom (HMDCDR-2, SO Krnjak, kut. 1).

67 Ljetovanje djece iz rubnih krajinskih naselja – Đevrske, Bratiškovci, Bribirske Mostine i Varivode – omogućilo je poduzeće “Inox Krajina” iz Beograd (Križe Gračanin i Radoš, 2012, dok. br. 140).

68 Otac Hrvat, majka Srkinja; općinska uprava vodila ga je kao strogo povjerljiv slučaj.

4.9. Ratna mobilizacija nastavnika i učenika

Ministarstvo obrane “RSK-a” zapovjedilo je u svibnju 1992. opću mobilizaciju, od koje je oslobodilo osobe u školstvu, pravosudnim organima i neophodne djelatnike u komunalnim službama, radnim organizacijama i organima uprave (Rupić, 2008a, knj. 3, dok. br. 207). Ipak, sudjelovanje učenika⁶⁹ i nastavnika u slučaju jačih vojnih djelovanja bilo je stalno u procjenama vojnoga vrha pobunjenih Srba. Glavni štab SVK-a izdao je u kolovozu 1994. zapovijed o aktiviranju prosvjetnih radnika u ratne postrojbe, prema kojoj su određene dužnosti radnika za vrijeme školskih praznika s obzirom na ratne prilike i školske obveze (Martinić Jerčić i Štefančić, 2013, dok. br. 78). U listopadu 1994. Vlada “RSK-a” izdala je uputu za rad škola u ratnim uvjetima kojom se nemoobiliziranim prosvjetarima nalagalo da u takvim okolnostima provedu radno vrijeme u matičnim ustanovama (Ružić, 2013, 281). Početkom svibnja 1995. zbog hrvatske vojne operacije “Bljesak” mobiliziraju se svi muškarci – radnici osnovnih i srednjih škola, a nastava je prekinuta, pa potom nastavljena sredinom svibnja (HMDCDR-2, Centar OiO Vojnić, rasuto gradivo). Borbena djelovanja SVK-a u proljeće 1995. iziskivala su veću aktivaciju stanovništva “RSK-a”, pa je Ministarstvo obrane izdalo zapovijed o stvaranju postrojbi radne obveze, u koje su ulazile i mlađe osobe koje su navršile sedamnaest godina (HMDCDR-2, kut. 1028-8). Dopisom osnovnim i srednjim školama od 23. lipnja 1995. Ministarstvo obrane – Uprava Kordun dopustilo je uključivanje prosvjetnih radnika u ratne postrojbe. Prosvjetni radnici osnovnih škola imali su biti u postrojbama SVK-a od 10. srpnja do 14. kolovoza, a prosvjetni radnici srednjih škola od 10. srpnja do 18. kolovoza 1995. (HMDCDR-2, kut. 1028-8). Dana 1. kolovoza 1995. Ministarstvo obrane Uprava Banija izvješćuje Ministarstvo obrane “RSK-a” da je prema zapovijedi od 30. srpnja 1995. provedena mobilizacija, a s područja Općine Kostajnica upućeno je u postrojbe četrnaest profesora i nastavnika (HMDCDR-2, Uprava MO Banija, kut. 1). Time je još jednom potvrđena potreba aktiviranja civilnih struktura u vojne svrhe, što se u izvjesnoj mjeri događalo sve vrijeme rata na prostoru “RSK-a”.

5. Zaključak

Tijekom 1990./1991. veliki se dio Srba u Hrvatskoj kroz proklamiranu obnovu svojega identiteta i kulturnih tradicija otvorilo, i u okviru školskoga sustava, suprotstavlja vlastima i institucijama RH. Narastanjem pobune sve su se otvorenije izražavali zahtjevi za odvajanje iz hrvatskoga školskog sustava. Sve promjene i odmak iz postojećega sustava učinjeni su uz stručnu, tehničku i materijalnu pomoć iz Republike Srbije te Crne Gore. U pobunjenim općinama i na ratom okupiranim područjima tijekom 1991. provedena je “duhovna revolucija”, tj. prihvaćeni su nastavni planovi i

⁶⁹ U Općini Glina tijekom 1992. obučavalo se učenike 3. i 4. razreda srednjih škola u rukovanju oružjem. Obuka se izvodila u selu Maja kraj Gline. Neki roditelji to nisu dopustili, što je oficir Vrceľj ocijenio sljedećim riječima: “Nisu dopustili svojoj deci da se nauče da upotrebe oružje protiv onih koji dolaze da ih ubiju. Da li je to normalno?” (Vrceľj, 2002, 108).

РЕПУБЛИКА СРПСКА КРАЈИНА
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
УПРАВА „НАРАДИ“
ВОЈНИТ
Број 226-1
23.06. 1995. год.

RJ 7068

Odelenjima MO
osnovnim i srednjim školama
na Kordunu i RJ 21, K.
Korpusa

Predmet: angažovanje prosvjetnih
radnika v/o u RJ.

Zbog prirode posla i potrebe angažiranja u vojsci RSK, a u skladu sa naredjenjem K-danta GS VSK broj: 11-222 od 20.08.1995.godine o angažovanju prosvjetnih radnika v/o za vrijeme školskih praznika i duž ih prekida nastave i zaključaka kordinacije regije Korduna od 19.06.1995.godine, te snimljenog stanja kalendara radnji i programa završetka nastave u tekućoj školskoj godini, prosvjetni radnici v/o mogu se angažirati u RJ i to:

1. Prosvjetni radnici v/o osnovnih škola mogu se angažirati u jedinice vojske RSK od 10.07.1995.godine do 14.08.1995.godine.
2. Prosvjetni radnici v/o srednjih škola mogu se angažirati u jedinice vojske RSK od 10.07.1995,do 18.08.1995.godine.

Dana 10.07.1995.godine v/o će se javiti u svoje RJ u kojima imaju RR. Odeljenja MO-odsjecka za vojna pitanja prosvjetnim radnicima v/o uručit će pozive za javljanje u svoje matične RJ.

Sve poslove u školi vezane za obaveze koje v/o prosvjetni radnici imaju, sređivanje dnevnika i ostale prateće dokumentacije završit će u vremenu od završetka tekuće školske godine do 10.07.1995.godine.

Ova obavijest bit će dostavljena svim RJ u kojima v/o prosvjetni radnici imaju RR, osnovnim i srednjim školama, odelenjima MO i Komandi 21. K. Korpusa.

Raspored rada i boravka v/o u RJ izradit će osnovne ratne jedinice u kojima v/o imaju RR.

Vojni obaveznici prosvjetni radnici bit će otpušteni iz RJ najkasnije do 14.08.odnosno do 18.08.1995. godine kako bi mogli završiti dio planiranih poslova tekuće školske godine i pripremiti se za nastavu u narednoj školskoj godini.

O otpuštanju prosvjetnih radnika iz RJ, jedinice će od nadležnog organa pravovremeno i zvanično biti obavještene.

Zbog radova na uređenju škola, inventara i instalacija treba predvidjeti mogućnost da se rukovodioci škola i domari škola kao stručne osobe izuzmu od angažiranja u RJ za vrijeme školskog raspusta.

S poštovanjem !

ВОЈНА ПОШТА
9118
пол. бр. 226-1
27.06. 1995. год.
БЛАТУША

НАЧЕЛНИК
Борис Боштић

ОБУКА,
ЗЕНЕ

1021-1

16.3.95

Sl. 6. Angažiranje prosvjetnih radnika u vojsci "RSK-a"

programi Republike Srbije. Krajinsko školstvo provelo je raskid suočavajući se pritom s poteškoćama i ograničenjima koji je on izazvao na svim razinama školskoga sustava. Ministarstvo i Vlada “RSK-a” nastojali su vratiti nastavno osoblje i učenike u “RSK”, u prvom redu otvaranjem novih srednjih škola. Rat i raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije potaknuli su migracije nastavnika i učenika srpske nacionalnosti u Krajinu, ali i iz nje, što je dovelo do manjka nastavnoga osoblja uz istodobno povećanje broja školskih odjeljenja. Suradnjom Ministarstva prosvjete, Vlade “RSK-a” i krajinskih općina nastojalo se obnoviti školske objekte i omogućiti tijek nastave. Ratom uzdrmano društvo i gospodarstvo “RSK-a” nije uspijevalo osigurati osnovne materijalne uvjete i opremu, nego su škole morale tražiti potporu iz Srbije te od privatnih subjekata i međunarodnih organizacija. Od 1993. javljaju se štrajkovi prosvjetara zbog loše provedbe financiranja školstva, neujednačenosti i potplaćenosti u odnosu na druge javne službe. Vojna djelovanja tijekom 1993. i 1994. otežavala su i prekidala nastavu, a radnike škola odvodila u postrojbe SVK-a. Do 1995. stanje se u osnovnom i srednjem školstvu pogoršavalo, napose na rubnim područjima i u mjestima s malim brojem stanovnika, previše udaljenim od urbanih središta. Prosvjetni radnici odlazili su iz godine u godinu, napose iz srednjih škola, na sigurnija područja “RSK-a” ili izvan njega koja su osiguravala redovite plaće i smještaj. Tijekom šk. god. 1994./1995. sve jača vojna djelovanja na bojištima i nataloženi problemi uzrokovali su češće štrajkove i prekide nastave. U ljeto 1995. nastavnici i učenici bili su aktivirani u sustav obrane “RSK-a”, kojem se bližio krah. Propašću “RSK-a” dogodio se i slom školskoga sustava uspostavljenog na okupiranim područjima RH, s iznimkom hrvatskoga Podunavlja, na kojem se do početka 1998. odvijao proces mirne reintegracije.

IZVORI

1. Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata:
 - Paradržavne i paravojne postrojbe na okupiranom teritoriju RH (HMDCDR-2)
 - Vlada Republike Srpske Krajine (HMDCDR-4)
 - Glavni štab Srpske vojske Krajine (HMDCDR-6)
 - Sekretarijat unutrašnjih poslova Okučani (HMDCDR-10)
 - Skupština općine Knin (HMDCDR-13)
 - Skupština općine Pakrac (HMDCDR-15)
 - Digitalna zbirka dokumenata (HMDCDR-18)
 - Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske Krajine (HMDCDR-20)
 - Sekretarijat za unutrašnje poslove Knin (HMDCDR-23)
 - Zonski štab Teritorijalne obrane Zapadna Slavonija (HMDCDR-26)
 - Zbirka tiskovina (HMDCDR-40)
 - 15. korpus Srpske vojske Krajine (HMDCDR-41)
 - Sekretarijat za unutrašnje poslove Vukovar (HMDCDR-43)
 - Okružno javno tužilaštvo Knin (HMDCDR-65)

LITERATURA

1. Barić, N. (2005). *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990. – 1995.* Zagreb, Golden marketing – Tehnička knjiga.
2. Holjevac Tuković, A. i Ružić, S., ur. (2013). *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj-prosinac 1994.)*. Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995. Dokumenti. Knj. 14. Zagreb – Slavonski Brod: HMDCDR – Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
3. Križe Gračanin, Ž. i Radoš, I. ur. (2012). *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1994.)*. Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995. Dokumenti. Knj. 12. Zagreb – Slavonski Brod: HMDCDR – Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
4. Martinić Jerčić, N. i Štefančić, D., ur. (2013.). *Dokumenti vojne provenijencije “Republike Srpske Krajine” (srpanj-prosinac 1994.)*. Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995. Dokumenti. Knj. 13. Zagreb: HMDCDR.
5. *Narodne novine* (1990). Zagreb. <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/253597.html> [12. travnja 2016.].
6. Okić, Raif: Proveo sam rat u Srpskoj Krajini : ovo je moja intimna priča o Oluji. <http://www.telegram.hr/price/proveo-sam-rat-u-srpskoj-krajini-ovo-je-moja-intimna-prica-o-oluji/> [23. veljače 2016.].
7. Rupiće, M., ur. (2007). *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (1990. – 1991.)*. Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995. Dokumenti. Knj. 2. Zagreb – Slavonski Brod: HMDCDR – Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
8. Rupiće, M., ur. (2008a). *Oružana pobuna Srba u Hrvatskoj i agresija Oružanih snaga SFRJ i srpskih paravojnih postrojbi na Republiku Hrvatsku (siječanj-lipanj 1992.)*. Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995. Dokumenti. Knj. 3. Zagreb: HMDCDR.
9. Rupiće, M., ur. (2008b). *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1992.)*. Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995. Dokumenti. Knj. 4. Zagreb – Slavonski Brod: HMDCDR – Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
10. Rupiće, M., ur. (2009). *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj-prosinac 1992.)*. Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995. Dokumenti. Knj. 6. Zagreb – Slavonski Brod: HMDCDR – Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
11. Rupiće, M. i Ružić, S., ur. (2011). *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (srpanj-prosinac 1993.)*. Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995. Dokumenti. Knj. 10. Zagreb – Slavonski Brod: HMDCDR – Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
12. Rupiće, M. i Sekula, J., ur. (2010). *Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj (siječanj-lipanj 1993.)*. Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995. Dokumenti. Knj. 8. Zagreb – Slavonski Brod: HMDCDR – Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
13. Ružić, S. (2013). *Djelovanje “Vlade Republike Srpske Krajine” 1991. – 1995.* Disertacija. Zagreb, Filozofski fakultet.
14. *Službeni glasnik Republike Srpske Krajine*, br. 11, 1992.
15. Vrcelj, M. (2002). *Rat za Srpsku Krajinu: 1991. – 1995.* Beograd: SKD “Zora”.

Domagoj Štefančić, Zagreb

**PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION ON THE OCCUPIED
TERRITORY OF THE REPUBLIC OF CROATIA 1991-1995**

Summary

In 1991, a grammar and secondary school system was organized in the occupied parts of the Republic of Croatia within the so-called “Republic of Serbian Krajina” with the aim to establish the school system out of the jurisdiction of the Ministry of Education and Culture of the Republic of Croatia. To this end, the Ministry of Education of “the Republic of Serbian Krajina” was constituted, which organized departments, issued instructions and intermediated between schools, municipalities and the Government of the Republic of Serbian Krajina. The working conditions in schools were characterized by a lack of school equipment, textbooks, heating and transport, a poor condition of many school buildings, and a shortage of teaching staff. The war operations and the close proximity of the battlefield caused interruptions in teaching activities and teachers were drafted to military units. Migrations of students and teachers within the Republic of Serbian Krajina and beyond (Serbia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro) affected the schedule and the number of classes. The information presented and the reconstructed pictures of schooling activities demonstrate a failure to develop and maintain an effective school system, which was reflected in the overall situation within the Republic of Serbian Krajina and was one of the factors of its instability.

Key words: history of schooling, Homeland War, Republic of Serbian Krajina, 1991-1995